

La Normal i el magisteri primari a Girona, 1914-1936: ensenyament públic i ideologies a les comarques gironines

Joan Puigbert i Busquets

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tdx.cat) i a través del Dipòsit Digital de la UB (diposit.ub.edu) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX ni al Dipòsit Digital de la UB. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX o al Dipòsit Digital de la UB (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tdx.cat) y a través del Repositorio Digital de la UB (diposit.ub.edu) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR o al Repositorio Digital de la UB. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR o al Repositorio Digital de la UB (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tdx.cat) service and by the UB Digital Repository (diposit.ub.edu) has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized nor its spreading and availability from a site foreign to the TDX service or to the UB Digital Repository. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service or to the UB Digital Repository is not authorized (framing). Those rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

LA NORMAL
I EL MAGISTERI PRIMARI
A GIRONA. (1914-1936)

Ensenyament Públic
i Ideologies
a les Comarques Gironines.

TESI DOCTORAL PRESENTADA PER JOAN PUIGBERT I BUSQUETS

DIRECTOR: DOCTOR EMILI GIRALT I RAVENTÓS

GIRONA, JUNY DE 1984

FACULTAT DE GEOGRAFIA I HISTÒRIA. UNIVERSITAT DE BARCELONA.

Portada:

Façana d'Athenea (1913) edifici de R.Masó, Sala d'Actes de la Normal de Girona (1917-1936)

NOTES AL CAPITOL VI

- (1).- L'Autonomista, 10 de desembre, 1933, "El fracassat moviment anarco-sindicalista".
Cfr. A. Balcells, (cord.) Història dels Països Catalans, pàg. 572 i ss.
- (2).- Diari de Girona, 11 de desembre, 1933, "El moviment extremista a Girona".
- (3).- Ibidem.
- (4).- Ibidem, "Editorial"
- (5).- Cfr. L'Autonomista, 2 de gener, 1934, "Significació de les eleccions municipals".
- (6).- El Nord de Girona, 22 de novembre, 1933, "Als lectors y (sic) amics. Explicació".
- (7).- El Nord de Girona, n.º 5056, 18 de gener, 1934, "Consig-nando hechos y desinadando campos, a fin de que en su lugar la verdad pueda ser con mayor orden y resultar de mayor eficacia la actuación pública de los católicos españoles de la provincia de Gerona, por la Fe y por la Patria".
- (8).- En efecte, el número 5058 de El Nord de Girona correspon al dia 5 de març del 1934. Apareix amb un nou format molt més peti, i sembla que és el darrer número del periòdic.
- (9).- Cfr. Diari de Girona 17 de març, 1934, "L'Esquerra i els carlins".
Vegeu també, Josep Bara, "Poder municipal i grups socials", a L'Avenç, n.º 60, maig, 1983, Dossier "La ciutat de Girona al sde XX".
- (10).- Cfr. L'Autonomista, 8 de gener, 1934.
Com assenyala J. Clara l'article esmentat "el sector obrer hi tenia (a l'Antament) una presència gairebé nul·la. Només pot ser considerat com a tal Miquel Sala (ERC), obrer tinter de can Grober".
- (11).- Diari de Girona, 8 de gener, 1934, "Editorial, "Els rosegaires".

- (12).- Diari de Girona, 12 de gener, 1934.
- (13).- L'Autonomista, 19 de gener, 1934, "La indignitat d'una campanya. Resposta a F. Valls i Taberner", per M. Santaló.
- (14).- Diari de Girona, 13 de gener, 1934, "La sinceritat de les promeses de l'Esquerra", on hom contraposa "El que prometia l'Esquerra" i "El que ha fet l'Esquerra en tres anys de governar la ciutat".
- (15).- Cfr. Pere Cornellà, ob. cit., pàgs. 75-84.
Per a tota la província, vegeu Mª Rosa Virós Galtier, "Las elecciones municipales de 14 de enero de 1934 en la provincia de Gerona", a Perspectiva Social, n. 5, ICESB, 1975, pàgs. 7-27.
- (16).- Diari de Girona, 15 de gener, 1934.
- (17).- Diari de Girona, 18 de gener, "La vergonyosa actuació de l'Esquerra a Bellcaire". Mª Rosa Virós, a l'article esmentat, escriu: "Las elecciones municipales de 1934 se desarrollaron en la provincia de Gerona con diversos incidentes. En diversas localidades hubo algaradas, roturas de urnas y coacciones. (...)".
- (18).- Diari de Girona, 5 de febrer, "Perquè ho sàpiga el Sr. Selves,... i també el Sr. Santaló", per Joaquim Heres.
- (19).- L'Autonomista, 3 de febrer, 1934, "Lletra oberta. A mossèn Bartomeu Barceló", per M. Santaló.
Miquel Santaló continuà essent objecte de les crítiques de Diari de Girona. Així, el 17 d'abril, "El senyor Santaló desbancat?", hom especula sobre si M. Santaló deixarà de ser cap de la minoria d'Esquerra Republicana de Catalunya al Parlament de Madrid; o el 4 de maig, "Les inefables intervencions del senyor Santaló", comentari irònic sobre els discursos parlamentaris del diputat; etc.
- (20).- L'Autonomista, 7 d'abril, 1934.
- (21).- Diari de Girona, 2 de maig, "L'Ecònom de Perelada, amonestat pel Sr. Prunés, es defensa".
Sobre Mn. Pere Dausà, cfr. Arturo Llopis, "Creer es crear. Una vida al servicio de Dios (biografía de Mn. P. Dausà)", Barcelona, 1952. Cfr. també el meu treball (inèdit) Aproximació al Sindicat Agrícola Catòlic de Banyoles i Comarca.
- (22).- Notícia del nomenament del Dr. Cartañà com a bisbe de Girona, Diari de Girona, 4 de gener, 1934. D'entre els articles referits al nou bisbe esmentarem, 19 de gener, "Dr. Josep Cartanyà Inglés. Bisbe de Girona";

- 24 de gener, "Una altra mitra que fulgurarà", per Eudald Melendres (reproduït de La Cruz de Tarragona).
- (23).- Diari de Girona, 26 d'abril, 1934, "El Sr. Bisbe pren possessió", actuà com a delegat el Dr. Antonio Naranjo; i 5 de maig, "Beneït sia Aquell qui ve en nom del Senyor".
- (24).- Sota el títol altament significatiu de "La guerra civil entre catalans", a Diari de Girona, 26 d'abril, 1934.
- (25).- L'Autonomista, 30 d'abril; i 3 de maig, "Els ministres de Déu fan política, senyor Prunés".
- (26).- Diari de Girona, 18 de juliol, 1934, "Transcripcions: La mort edificant del senyor Selves" (reproduït de El Pla de Bages).
- (27).- Diari de Girona, 16 de febrer, 1934, "Comentari. El laïcisme tradicional del Senyor Vinardell", per C. Vidal.
- (28).- L'Autonomista, 12 de maig, "La llei de contractes de conreu".
- (29).- L'Autonomista, 5 de juny, "Un gest exemplar i digne".
- (30).- L'Autonomista, 26 de setembre, 1934, "Del moment polític".
- (31).- Vegeu, per exemple, L'Autonomista, 19 de juliol, "Catalunya davant el futur hispànic" (resum conferència de J.M. Corredor); 27 d'agost, "Espanya, Estat sense Nació". per M. Jordi Frigola.
- (32).- Sobre l'estada de M.Azaña a Girona, L'Autonomista, 25 d'agost, "El senyor Azaña a Girona"; 27 d'agost, "Manuel Azaña, gran republicà i gran demòcrata, reb l'homenatge de Girona".
- (33).- Diari de Girona, 16 de febrer, 1934, "El Front únic és ilegal", per J.M. Gich.
- (34).- Diari de Girona, 14 de juliol, "A favor dels parats".
- (35).- L'Autonomista, 7 (sic per 8) de maig, 1934, "Faistes detinguts".
- (36).- L'Autonomista, 4 d'agost, "Delegació d'Ordre Públic".
- (37).- Diari de Girona, 12 de maig, 1934, "Diari de Girona, penyorat".

- (38).- Diari de Girona, tanmateix, publicarà l'article censurat el dia 26 de juny, juntament amb un article-editorial sobre "La Censura".
- (39).- Cfr. Diari de Girona, 1 i 3 de setembre. Vegeu, en canvi, L'Autonomista, 1 de setembre, "Davant l'homenatge a Lluís Prunés" per D.R. (D. Rahola); i "La visita del President Sr. Lluís Companys".
- (40).- Diari de Girona, 4 d'octubre, "Exacta interpretació".
- (41).- L'Autonomista, 4 d'octubre, "Del moment polític".
- (42).- L'Autonomista, 27 de gener, 1934, "Una intervenció del Sr. Mascort al Parlament de la República". Vegeu també, 17 de gener del 1934, "Ensenyament. Consejo Provincial de Primera Enseñanza". El mestre de referència era Josep Fernández i Coromines, cfr. "Els mestres de Castellfollit", a Basalt-Revista de Castellfollit, n. 2, tardor, 1982.
- (43).- L'Autonomista, 13 de juliol, "Josep Mascort: gestions a Madrid"; i 22 de maig, "Intervenció al Parlament de Josep Mascort", respectivament.
- (44).- L'Autonomista, 22 de febrer, "Homenaje a un Maestro", per J.M. Villergas.
- (45).- L'Autonomista, 15 de febrer, "La provisió de les escoles catalanes".
- (46).- L'Autonomista, 5 d'abril, "La sessió municipal d'ahir. La minoria d'Esquerra omplena la sessió".
- (47).- L'Autonomista, 27 de gener, 1934, "L'esdevenidor de l'Escola nacional", per Josep Mascort.
- (48).- L'Autonomista, 13 d'abril, 1934, "Los Maestros no cobran", per D. Tarradell.
- (49).- Diari de Girona, 20 de desembre, 1933, "La inèpcia esquerrana".
- (50).- Diari de Girona, 20 de desembre, 1933, "L'ensenyament oficial".
- (51).- Diari de Girona, 28 de juny, 1934, "Comentari. Els èxits de l'ensenyament laic", per N. Cal subratllar que fou suspesa l'aplicació de la Llei de Congregacions religioses, i que -per tant- les escoles congregacionistes que havien de tancar les seves portes el dia primer de gener no ho feren pas.

- (52).- Diari de Girona, 17 de juliol, 1934, "Editorial. L'ensenyament catòlic."
- (53).- Diari de girona, 27 de juliol, "L'escola laica", per Gaston Gerard.
- (54).- Diari de Girona, 9 d'agost, 1934, "Col.laboració. La neutralitat escolar", per G.N.
- (55).- Diari de Girona, 14 de juliol, 1934, "Comentari. La coeducació en els centres oficials", per G.N.
Hem de recordar que la coeducació no va pas ser implantada a les escoles primàries; només va ser, simplement, tolerada.
- (56).- L'Autonomista, 27 de gener, 1934, "Les Escoles de Pedret", per P. Armengol.
- (57).- L'Autonomista, 2 de juliol, 1934, "Les Escoles creades per la República a Girona".
- (58).- Diari de Girona, 6 de juliol, 1934, "Editorial. Les escoles de Girona".
- (59).- Diari de Girona, 13 de juliol, "Editorial. Les escoles de Girona".
- (60).- Diari de Girona, 13 de juliol, "Editorial. Les escoles de Girona".
- (61).- L'Autonomista, 16 de juliol, "Les Escoles de Girona",
Vegeu també 18 de juliol, "Encara sobre les escoles de Girona".
- (62).- Cfr. Boletín de Educación, n. 1, Madrid, gener-març, 1933, esmentat per A. Molero, ob.cit., pàg. 417.
En canvi, segons R. Navarro, ob.cit., pàg. 58, les "aules creades" a Girona durant aquest mateix període serien 144. Potser no hi ha contradicció entre les dues xifres, en considerar que R. Navarro comptabilitza "aules" i no escoles, i tal com remarca a la nota corresponent "Algunes (aules) pertanyen a graduades".
- (63).- Aquesta impressió extreta dels diaris que hem utilitzat és avalada per les xifres aportades per R. Navarro, ibidem, en comptabilitzar 36 aules noves per l'any 1933, i 65 per 1934.
- (64).- Diari de Girona, 26 de juliol, 1934, "Les escoles de Girona"; i 30 d'agost, 4 i 10 de setembre, "Una denominació. Escola Prat de la Riba" (I, II, i III, respectivament), per Gerio.

- (65).- Notícies extretes de Diari de Girona (1 de març, 8 de març, 4 d'agost, i 28 d'agost i 20 de setembre) tret de les notícies sobre inauguracions escolars a Pontós i Sant Jordi Desvalls, que són extretes de L'Autonomista, 9 d'abril, "Inauguració escoles de Pontós"; i 20 d'abril, "Inauguració d'unes escoles".
- (66).- El Magisteri Gironí, n. 1234, escriu: "... a conseqüència dels incidents sorgits amb motiu de l'elecció de l'Habilitat d'aquest partit..." ha dimitit L. Moreno. Els vots emesos foren 166. Els mestres del partit de Girona inscrits a l'Associació eren, el dia 1r. de juliol del 1934, 117, segons consta a El Magisteri Gironí, n. 1254.
- (67).- El Magisteri Gironí, n. 1239, 19 d'abril, article de presentació "Companys".
- (68).- El Magisteri Gironí, n. 1261, 1 de novembre, 1934, "Acomiadament", per V. Puig.
- (69).- El Magisteri Gironí, n. 1225, 11 de gener, 1934, "Un tropezón", per L. Moreno.
- (70).- El Magisteri Gironí, n. 1241, 3 de maig, "Espigando", per S. Monjonell.
- (71).- Cfr. M. Pérez Galán, ob.cit., pàgs. 207-217.
- (72).- El Magisteri Gironí, n. 1233, 8 de març, 1934, "Los actos del domingo", per L. Moreno.
- (73).- L'Autonomista, 6 d'abril, 1934, "Una assemblea".
- (74).- L'Autonomista, 9 d'abril, "Associació de Treballadors de l'Ensenyança de Girona".
- (75).- Diari de Girona, 4 de maig, 1934. El mateix diari, el dia 9 d'abril, informava de què l'Associació del Magisteri de Girona en la sessió del diumenge dia 8, havia aprovat "la constitució del front únic, donant-ne'n compte a la federació de Barcelona". Cfr., també, L'Autonomista, 7 (sic, per 8), maig, 1934.
- (76).- L'Autonomista, 7 de maig, "Front Únic del Magisteri", per Dídac Tarradell.
- (77).- Gerunda, n. 6, 3 de maig, 1934, "El Frente Unico", per Plinio.
- (78).- Diari de Girona, 12 de maig.

- (79).- El Magisteri de Gironí, n. 1243, 17 de maig, "Crònica General". Cfr. M. Pérez Galán, ob.cit., pàgs. 216 i ss.
- (80).- El Magisteri Gironí, n. 1243, 17 de maig, "El Front Únic", per V. Puig.
- (81).- El Magisteri Gironí, n. 1244, 24 de maig, art. de Narcís Coma; i "¿Quién dirige la Nacional?", per Pius Guiral.
- (82).- El Magisteri Gironí, n. 1245, 31 de maig, "Basàrdic avenir", per Vicens Puig.
- (83).- El Magisteri Gironí, n. 1250, 5 de juliol, "Un altre mig desengany", per V. Puig.
- (84).- Ibidem, "Las vacaciones de los colegios particulares", per Celestí Roigé.
- (85).- Veg., per exemple, L'Autonomista, 16 de juliol, 1934, "Ensenyament", amb les sol·licituds dels col·legis privats Mercantil Hispano Francés, de Palafrugell; Mútua Escolar Costa Brava, de Tossa de Mar; Mútua Escolar Balmes, de Girona; Mútua Escolar Masmitjà, de Girona; Mútua Escolar Masmitjà, de Santa Coloma de Farners; col·legi Prat de la Riba, de Ribes de Freser; Mútua Escolar Eiximenis, de Girona; col·legi Plana, de Sant Joan les Fonts; i col·legi Maria Companyó, de Santa Coloma de Farners.
- (86).- L'Autonomista, 9 d'abril, 1934, "Angoixes", per Joaquim Saurina. Altres articles del mateix mestre exposant la seva qüestió particular a L'Autonomista, "Ensenyament: Per al Consell Regional", dies 6, i 16 d'abril.
- (87).- L'Autonomista, 21 d'abril, 1934, "Ensenyament. Consejo Provincial de Primera Enseñanza".
- (88).- El Magisteri Gironí, n. 1239, 19 d'abril, 1934.
- (89).- El Magisteri Gironí, n. 1246, 7 de juny.
- (90).- El Magisteri Gironí, n. 1225, 11 de gener, 1934. Cfr., també, L.M. Mestras, ob.cit., pàgs. 236-237.
- (91).- El Magisteri Gironí, n. 1239, 19 d'abril, "Despedida de Pilar Munárriz".
- (92).- Cfr. L'Autonomista, gener, 1934. Veg., Josep Pla, El meu País, O.C., 7, pàgs. 565 iss.
- (93).- Diari de Girona, 29 d'agost, 1934.

- (94).- El Magisteri Gironí, ns. 1206, 31 d'agost, 1933; 1212, 12 d'octubre; i 1218, 23 de novembre.
- (95).- El Magisteri Gironí, n. 1212, 12 d'octubre, 1933.
- (96).- El Magisteri Gironí, n. 1239, 19 d'abril, 1934.
- (97).- El Magisteri Gironí, ns. 1207, 7 de setembre, 1933; i 1208, 14 de setembre, "Del viatge de estudios a Barcelona", per E.Cantal.
- (98).- El Magisteri Gironí, n. 1234, 15 de març, 1934, recensió del llibret.
- (99).- El Magisteri Gironí, n. 1203, 29 de juny, 1933.
- (100).- El Magisteri Gironí, n. 1240, 26 d'abril, 1934, "Als mestres del Partit de Figueres", per C. Roigé; i n. 1244, 24 de maig, "Figueres de Festa", per C. Roigé. Recordem que H. Almendros, aleshores inspector en cap de Barcelona i professor de pedagogia de la Universitat de Barcelona, és considerat com un dels introductors i propagador de les tècniques Freinet a Catalunya.
- (101).- El Magisteri Gironí, n. 1210, 28 de setembre, 1933.
- (102).- El Magisteri Gironí, ns. 1214, 26 d'octubre, 1933; i 1215, 2 de novembre, "Acto cultural en Gerona".
- (103).- El Magisteri Gironí, n. 1244, 24 de maig, 1934, "El Consultori Pedagògic d'Olot", per LL. G. B. (Lluís G. Bastons); i n. 1252, 20 de juliol, "Conversa Pedagògica d'Olot", per Ll. G. B. (L. Bastons).
- (104).- L'Autonomista, 13 de juliol, 1934, "La doctora Montessori en Madrid"; 7 d'agost, 1934, "Temas Pedagògics. El mètode Montessori", per A. Vergel.
- (105).- El Magisteri Gironí, n. 1216, 9 de novembre, 1933, "Las clases de adultos", per L. Moreno; n. 1218, 23 de novembre, "Gerona, paraiso infantil", per L. Moreno. En aquest darrer article, L. Moreno comentava el fet de què la província de Girona fos la de menor taxa de mortalitat infantil d'Espanya.
- (106).- El Magisteri Gironí, n. 1247, 17 de juny, "Pensant amb els peus", per V. Puig.
- (107).- Cfr. El Magisteri Gironí, ns. 1236, 29 de març, 1934, "Preparem-nos", per Vicens Puig; 1238, 12 d'abril, "Ponència modificadora dels Estatuts de la Federació -Projecte de rectificacions". Sobre l'Assemblea de Tremp, A. Galí, ob.cit., L. II, 1ª part, pàg. 268.

- (108).- El Magisteri Gironí, n. 1249, 28 de juny, "De l'Assemblea de Tremp".
- (109).- El Magisteri Gironí, n. 1248, 21 de juny, 1934.
- (110).- Gerunda, n. 4, 3 d'abril, 1934.
- (111).- Gerunda, n. 1, març, 1934, "Nuestra Obra".
- (112).- L'Autonomista, 20 d'abril, 1934, "Los estudiantes de Gerona en Perpiñán"; i 13 de juliol, 1934.
- (113).- L'Autonomista, 7 d'agost, 1934, "Visita oficial a les colònies de la Casa d'Assistència i Ensenyament".
- (114).- El Magisteri gironí, n. 1213, 19 d'octubre, 1933. Val a dir que aquestes obres no les hem trobat recollides a l'obra bibliogràfica de Rosa Mut i Teresa Martí, La resistència escolar catalana en llibres (1716-1939), ja esmentada.
- (115).- El Magisteri Gironí, n. 1217, 16 de novembre, "Els últims llibres", per Tomàs Vicens.
- (116).- L'Autonomista, 10 de gener, 1934.
- (117).- Diari de Girona, 20 de gener, 1934, "Una novel·la comentada pel seu autor"; i 9 d'agost, "Pedagogia intel·ligent", per Octavi Saltor.
- (118).- L'Autonomista, 11 de juliol, 1934, "Anna Canalias".
- (119).- AEUM-Girona, "Llibre d'Actes Escola Mestresses", II, sessió 12 de gener, 1934, Fol. 154-155.
- (120).- AEUM-Girona, ibidem., Fol. 160, sessió 26 de maig.
- (121).- AEUM-Girona, "Llibre de possessions", Fols. 153-154.
- (122).- AEUM-Girona, "Llibre d'actes Escola Mestresses", II, Fol. 157.
- (123).- AEUM-Girona, ibidem., Fols. 156-157, sessió de 8 de febrer.
- (124).- AEUM-Girona, ibidem., Fol. 151, sessió 9 de setembre, 1933.
- (125).- L'Autonomista, 7 de novembre, 1933, "Govern Civil".
- (126).- L'Autonomista, 8 de novembre, 1933, "Una rectificació".
- (127).- L'Autonomista, 11 de novembre, "Compañeros de 4º curso"

- (128).- L'Autonomista, 13 de novembre, "Una rectificació necessària".
- (129).- L'Autonomista, 14 de novembre, "Entorn del conflicte del Magisteri".
- (130).- El Magisteri Gironí, n. 1217, 16 de novembre, 1933.
- (131).- AEUM-Girona, "Llibre d'Actes Escola Mestresses", sessió 12 de gener, 1934.
- (132).- L'Autonomista, 22 de març, 1934, "Normalistas en huelga", per Un Maestro.
- (133).- AEUM-Girona, "Llibre d'Actes Escola Mestresses", II, Fols. 157-158, sessió 20 de març.
- (134).- Diari de Girona, 23 de març, 1934.
- (135).- Gerunda, n. 2, 12 de març, 1934.
- (136).- L'Autonomista, 7 de maig, "Notes del Magisteri". Cfr., també, Diari de Girona, 8 de maig.
- (137).- Gerunda, n. 6, 3 de maig, 1934.
- (138).- AEUM-Girona, "Llibre d'Actes Escola Mestresses", II, Fol. 169, 26 d'abril, 1935.
- (139).- Diari de Girona, 8 de maig, "Festa de l'estudiant".
- (140).- Gerunda, n. 5, 16 d'abril.
- (141).- L'Autonomista, 18 d'abril; i "Pau Bansells", 19 d'abril
- (142).- Diari de Girona, 19 d'abril, "Cultura. La conferència del senyor Balsells".
- (143).- Diari de Girona, 8 de maig, "Cultura. L'educació de la personalitat".
- (144).- Cfr. Pere Lloberas, La Bisbal, anys enrera, 1900-1939, pàgs. 208-211.
- (145).- Cfr. bàsicament, Diari de Girona, 9 d'octubre, 1934, "La insensata rebel·lió d'aquests dies. El fracàs de la política esquerrana-socialista".
- (146).- Ibidem., editorial "Estava escrit".
- (147).- Diari de Girona, 10 d'octubre, "A més de covards, traïdors".
- (148).- Diari de Girona, 8 de novembre, 1934.

- (149).- Diari de Girona, 30 d'octubre, 1934.
- (150).- Ibidem.
- (151).- Diari de Girona, 16 de març, 1935.
- (152).- Diari de Girona, 10 de novembre, 1934.
Cfr. Lluís i Elena Esteva, "Inventari de la Premsa Guixolencs (1878-1979)", a Estudis sobre temes Guixolencs, n. 2 (1980).
- (153).- Diari de Girona, 12 d'octubre, 1934.
- (154).- Diari de Girona, 2 de gener, 1935.
- (155).- Diari de Girona, 4 de gener, 1935.
- (156).- Diari de Girona, 12 d'octubre, 1934, "La llibertat dels esquerrans".
- (157).- Diari de Girona, 2 de novembre, 1934, "Editorial. La necessitat de l'ensenyament religiós".
- (158).- Diari de Girona, 15 de novembre, 1934, "El problema de l'ensenyament".
- (159).- Diari de Girona, 9 de novembre, 1934, "Davant les tasques de Paedagogium", per C.B.V. (Carles de Bolós Vayreda); i 13 de novembre, "Paedagogium".
- (160).- Diari de Girona, 1 de desembre, 1934, "Transcripcions. Pedagogies perilloses", per Carles Cardó.
- (161).- Diari de Girona, 17 de gener, 1935.
- (162).- Diari de Girona, 5 de setembre, "La hipocresia laïcista".
- (163).- Diari de Girona, 24 de setembre, 1935, "Els mestres revolucionaris", per J.L.M.
- (164).- Diari de Girona, 13 de juny, 1935, "Comentari. Sobre el problema escolar", per D.S.
- (165).- Diari de Girona, 10 d'octubre, 1935, "Editorial. El problema escolar".
- (166).- Diari de Girona, 22 d'octubre, 1935, "Comentari. Escola laica gratuïta?".
- (167).- Diari de Girona, 7 de setembre, 1935, "Llengua i Història".

- (168).- Diari de Girona, 15 de novembre, 1934, "Transcripcions. Un partit nou".
- (169).- Diari de Girona, 8 de març, 1935, "Editorial. Gil Robles".
- (170).- Diari de Girona, 11 de març, "Comentari a un míting", per Pere Abelló i Morató, i "El míting d'ahir".
- (171).- Diari de Girona, 24 de maig, 1935, "Propaganda tradicionalista".
- (172).- Diari de Girona, 8 de març, 1935, "Quatre paraules al Censor".
- (173).- Diari de Girona, 15 d'octubre, 1935, "L'incident de diumenge".
- (174).- Diari de Girona, 2 de gener, 1935.
- (175).- Cfr. Diari de Girona, 30 de gener, 1935. També, 1 d'abril, "Les essències del Sr. Santaló".
- (176).- Diari de Girona, 7 de febrer, 1936, "Editorial. Posicions inadmissibles".
- (177).- Diari de Girona, 30 de gener, 1936, "Després dels fets revolucionaris. La causa pels fets de Campdevàrol".
- (178).- Diari de Girona, 31 de gener, 1936.
- (179).- Requadre reproduït a Diari de Girona diverses vegades al llarg de la campanya electoral.
- (180).- Diari de Girona, 31 de gener, 1936.
- (181).- Diari de Girona, 30 de gener, 1936, "Violències contra l'Església Catòlica", per OPEN.
- (182).- El Norte, n. 11, 6 de desembre, 1935.
- (183).- El Norte, n. 13, 8 de febrer, 1936.
- (184).- Diari de Girona, 4 de febrer, 1936.
- (185).- El Norte, n. 13, 8 de febrer, 1936.
- (186).- Cfr. Pere Cornellà, ob.cit., pàgs. 85-90.
- (187).- El Norte, 22 de febrer, 1936, "Después de las elecciones".
- (188).- L'Autonomista, 11 d'octubre, 1934, "Deleteu!".
- (189).- L'Autonomista, 11, 12 i 30 d'octubre.

- (190).- L'Autonomista, 31 d'octubre, "Comandancia Militar".
Nomenament del tinent-coronel Masià, 20 d'octubre.
- (191).- L'Autonomista, 26 de gener, 1935, "Consell de guerra contra el Diputat a Corts Sr.M.Santaló"; i 28 de gener, "E. Isern Dalmau".
- (192).- L'Autonomista, 28 i 29 de gener, 1935, "Consell de guerra a Girona"; 6 de febrer, 1935, "Dos Consells de Guerra a Girona"; 12 de febrer, "Consell de guerra a Girona"; 20 i 21 de febrer, "Dos Consells de guerra a Girona"; 7 de març, "Consell de guerra a Girona", respectivament.
- (193).- L'Autonomista, 6 d'abril; 15 de juliol, "Consell de guerra a Girona"; i 20 de juliol, respectivament.
- (194).- L'Autonomista, 23 de novembre, 1934; i 23 de febrer, 1935, reproduït de La Humanitat.
- (195).- L'Autonomista, 31 de gener, 1935, "Esquerra Republicana Nacional a Girona".
- (196).- L'Autonomista, 28 de febrer, 1935, "Polítiques".
- (197).- L'Autonomista, 9 i 11 de març, 1935, "Gil Robles a Girona"; i 22 d'abril.
- (198).- L'Autonomista, 27 de maig, 1935, "Una estadística angustiosa. Els progressos de l'atur obrer a Espanya".
- (199).- L'Autonomista, 12 de setembre, 1935.
- (200).- L'Autonomista, 9 de novembre, i 26 de novembre.
- (201).- L'Autonomista, 26 de novembre, i 28 de novembre. Els condemnats gironins que es trobaven a Pamplona eren Emili Riera, d'Amer; Jaume Pei, de Cornellà de Terri; i Pelegrí Serrat, d'Olot.
Com a exemple d'articles censurats, esmentem "La significación de un acto y la descomposición de las derechas", 3 de desembre, 1935, signat per José Gaya Picón, i que criticava Cambó i la Lliga per la seva participació en el govern de la Generalitat; o "La Doctrina Social del segon bienni", de J.M. Corredor, 9 de desembre, 1935.
- (202).- L'Autonomista, 17 de desembre, 1935; 9 i 10 de gener, 1936, "Consell de guerra a Girona"; i 1 de gener (sic per febrer), 1936, respectivament.
- (203).- L'Autonomista, 23 de desembre, 1935, i 2 de gener, 1936; i 20 de gener, 1936, respectivament.

- (204).- L'Autonomista, 24 de desembre, 1935; i 15 de gener, 1936.
- (205).- L'Autonomista, 20 de gener, 1936; i 13 de gener, "Per la pacificació dels esperits: l'ex-Comissari Sr. Prunés, condemnat a 8 anys".
- (206).- L'Autonomista, 10 de febrer, 1936, "Els empresonats a l'opinió".
- (207).- L'Autonomista, 14 de febrer, 1936.
- (208).- Cfr., resultats oficials a Diari de Girona, 19 de febrer, 1936.
Aquestes dades coincideixen, pràcticament, amb les aportades per I. Molas, ob.cit., vol. I, pàg. 284. Vegeu també, J.A. González Casanova i M. Rosa Vivós i Galtier, "Les eleccions del 16 de febrer. Una aproximació a les darreres eleccions democràtiques", a Serra d'Or, n. 198 (març 1976), pàgs. 13-19.
- (209).- L'Autonomista, 17 de febrer, 1936, primera plana impresa en vermell.
- (210).- Veg., L'Autonomista, 10 de juny, i 25 de novembre, 1935, sobre la Central Lletera i incidents a la vall de Sant Daniel (recordem, en aquest sentit, que el dia 20 de juliol del 1936, de matinada, la Central Lletera va ser destruïda per veïns de Sant Daniel). Sobre el cementiri, per exemple 24 de juliol, "La propietat del cementiri de Girona". I 30 de novembre, sobre la tributació dels transports públics.
- (211).- L'Autonomista, 21 de febrer, 1935, "Tribuna lliure", carta de Tomàs Sobrequés; i 22 d'octubre, "Hablando con Tomás Sobrequés", per Fuenteovejuna. Recordem que Tomàs Sobrequés era de la Lliga.
- (212).- L'Autonomista, 3 de gener, 1935, "En Joaquim Codina, de la Sellera, ha mort", per Jaume Pagés i Basach; 22 de febrer, "Lletres de dol" (de Puig); 12 de juliol, "Lletres de dol" (Rafael Masó) (veg. també Diari de Girona, 13 de juliol, 1935); 5 de setembre, "Carles Jordà", i "Carles Jordà o la llibertat" (sic per lleialtat) per J. Puig Pujadas; i 10 de desembre, "Lletres de dol" (M. Cazorro).
Cfr., encara, 2 de gener, 1936, "L'any que se'n va..." per Carles Rahola.
- (213).- Cfr., L'Autonomista, 19 de gener, 1935, "La renovació de les nostres Escoles" (amb fotos del nou col·legi Prat de la Riba). Val a dir que també la Lliga es gloriava de la seva tasca en aquest camp, tot

- subratllant l'obertura de l'escola "Botet i Sisó" (al carrer de la Rutlla), i la "Prat de la Riba" (en locals provisionals) al barri del Poble Sec, cfr. Diari de Girona, 15 de març, 1935, "Un any de govern municipal. II".
- (214).- L'Autonomista, 15 de gener, 1935, "Les escoles "Ignasi Iglésies"", i 12 de juliol, "Sobre el Grup I. Iglésies" per F. Ferrer.
- (215).- L'Autonomista, 18 de juny, "Colònies escolars".
- (216).- Cfr., Ramon Navarro, ob.cit., pàg. 58, que per a l'any 1935 reporta només 23 noves aules a la província de Girona, la xifra més baixa de la sèrie d'anys de la Segona República.
- (217).- Aquestes informacions abasten tot el període, o sigui des del 10 d'octubre del 1934 al 16 de febrer del 1936, i han estat recollides bàsicament de Diari de Girona, amb algunes notícies reportades per L'Autonomista. La construcció dels edificis escolars podia ser directa per part de l'Estat amb aportació dels Ajuntament, o construcció directa per l'Ajuntament amb aportació de l'Estat (subvenció).
Ens consta, a més, la creació d'escoles provisionals a Albanyà i Bellcaire, unitàries de nenes; un aula de pàrvuls a Salt; i unitària de nens i de nenes a Santa Eugènia de Ter. D'altra banda, l'Ajuntament de Palafrugell havia iniciat els tràmits per construir un nou grup Escola, segons projecte d'I. Bosch, i sol·licità una subvenció de 252.000 ₧. Cfr. Boletín de Educación, n. X (gener-febrer, 1936) pàgs. 14-15.
- (218).- Diari de Girona, 26 d'abril, 1935, inauguració escoles Ripoll.
L'Autonomista, 2 d'octubre, 1935, escoles d'Amer.
- (219).- Notícies aplegades de Diari de Girona i L'Autonomista.
- (220).- L'Autonomista, 21 d'agost, 1935, "Notícies".
Sobre aquesta escola de s'Agaró, cfr. A. Galí, ob.cit., LL. II, pàgs. 208 i ss.; i també J. Monés, ob.cit., pàgs. 204-205.
- (221).- L'Autonomista, 8 de gener, 1935; 22 d'agost; 7 de novembre, 29 de novembre; 30 de desembre, 1935; i 1 de febrer, 1936.
Val a dir que també els publicà Diari de Girona.
- (222).- L'Autonomista, 6 de desembre, 1935, "Per a que hi hagin més Escoles catalanes", per M. Teresa Vernet; 16 d'octubre, 1935, "Evolució de l'escola catalana", per Josep Parunella; i 17 d'octubre, 1935, "Què s'enten per Escola Catalana", d'Alexandre Galí.

- (223).- L'Autonomista, 11 d'octubre, 1935, "Ciudadans: Defensem l'Escola Nacional", per Dídac Tarradell.
- (224).- L'Autonomista, 18 de novembre, 1935, "Una ofensiva contra l'escola popular", per Josep Mascort.
- (225).- L'Autonomista, 25 de novembre, 1935, "Síntomes poc afalagadors" per Pau Guiu.
- (226).- L'Autonomista, 29 d'agost, 1935; 30 de gener, 1936; i 8 de novembre, 1935.
- (227).- L'Autonomista, 15 de març, 1935, "Las nuevas Psicología y Didáctica", i 5 de desembre, 1935, sempre d'Angel Dotor.
- (228).- L'Autonomista, 14 de novembre, 1935, "Marxisme pedagògic o escola activa", per Llorenç Masgrau Hortal.
- (229).- L'Autonomista, 3 de gener, 1936, "Enrique Walon, professor de la Sorbona, en la semana pedagógica organizada por la Universidad Obrera de París y la I.T.E.", per A.S.
- (230).- L'Autonomista, 25 de gener, 1936, "La llengua i l'Escola", per F. Grau i Ros.
- (231).- L'Autonomista, 14 de febrer, 1936, "Frente Poupular: A todos los Maestros de España".
- (232).- L'Autonomista, 17 de maig, "Llibres nous".
- (233).- L'Autonomista, 13 de gener, i 7 de febrer, 1936, i 23 d'abril, 1936.
- (234).- El Magisteri Gironí, n. 1261, 1 de novembre, 1934, "Acomiadament", per Vicens Puig.
- (235).- El Magisteri Gironí, n. 1269, 27 de desembre, 1934, "Una salutació i una crida", per Sixte Vilà.
- (236).- El Magisteri Gironí, ns. 1313, 1315, 1316, 1317, desembre, 1935 i gener, 1936. Recordem que els mestres públics a la província de Girona, l'abril del 1935, eren 766.
- (237).- L'Autonomista, 13 d'abril, 1935.
- (238).- L'Autonomista, 20 d'agost, 1936, "Parla un que ve del Front", per Germinal Roig. En l'entrevista a Francesc Giménez Gutiérrez aquest explica: "... A Barbastre, trovàrem (sic) al mestre d'escola M. Martí, del POUM, el qual sofrí presó pels fets d'octubre...". Miquel Martí era de l'Escola, i havia acabat el magisteri l'any 1931.

- (239).- Diari de Girona, 25 d'octubre, 1934; 8 de novembre, 1934; i 29 de gener i 15 de març, 1935; respectivament.
- (240).- El Magisteri Gironí, n. 1262, 8 de novembre, 1934, "Crònica General".
- (241).- El Magisteri Gironí, n. 1272, 17 de gener, 1935; i n. 1289, 16 de maig. Cfr., també, Diari de Girona, 18 de maig.
- (242).- El Magisteri Gironí, n. 1292, 6 de juny, "Solidaritat pels mestres caiguts!"; n. 1302, 10 d'octubre, 1935, "Solidaritat!", per D. Tarradell; i n. 1306, 7 de novembre.
- (243).- Cfr. Gaceta, 3 de novembre, 1934. Veg. M. Pérez Galán, ob.cit., pàgs. 252, i ss.
- (244).- El Magisteri Gironí, n. 1265, 29 de novembre, 1934, "Crònica General". La majoria de la població gironina, no utilitzava ni coneixia altra llengua que el català. Per això, els Inspectors d'Ensenyament Primari insistien en l'ensenyament del castellà a l'Escola: "Se le dan las siguientes instrucciones: Intensifique la práctica del castellano hasta que los alumnos adquieran facilidad de expresión en el idioma Oficial de la República,...". El Inspector, C. Giménez España". Cfr. Libro de visitas de Inspección. Escuela Nacional Unitaria de niñas de San Jaime de Llierca, visita d'inspecció del 28 d'abril, 1935.
- (245).- Veg., C. Lozano, ob.cit., pàgs. 86-92.
- (246).- El Magisteri Gironí, n. 1264, 22 de novembre, 1934, "El Vendaval", per C. Roigé; n. 1269, 27 de desembre, "Improvització", per C. Roigé; i n. 1270, 3 de gener, 1935, "Mutacions brusques", per S. Vilà.
- (247).- El Magisteri Gironí, n. 1279, 7 de març, 1935, "La darrera Assemblea dels mestres de 3.000 ptes.", per R. Mestres; i "Els Mestres són els principals culpables de llur situació", per D. Tarradell.
- (248).- El Magisteri Gironí, n. 1280, 14 de març, 1935. Hem de tenir present que hi havia molts mestres interins o en atur. El desembre del 1935 les mestresses "aspirantes-interinidades" ascendien a 154, cfr. Boletín de Educación, n. XI-XII (març-abril, 1936). pàgs. 17-20.
- (249).- Cfr., El Magisteri Gironí, n. 1269, 16 de maig, 1935, article editorial de Sixte Vilà.
- (250).- El Magisteri Gironí, n. 1280, 14 de març, 1935, "Panorames", per Celestí Roigé.

- (251).- El Magisteri Gironí, n. 1290, 23 de maig, 1935, "Associació única o res", per Narcís Coma; n. 1291, 30 de maig, i n. 1296, 4 de juliol, "Associació Única", i "Pro Associació Única", per J. Ferrer Carbonell; n. 1298, 18 de juliol, 1935, "Viva la Nacional", per C. Concustell; i n. 1293, 13 de juny, "Oposats? Mai!", per J. Saurina.
- (252).- El Magisteri Gironí, n. 1292, 6 de juny, 1935, "El Sr. Mascort, el Congreso y los Maestros", per Violin; i "Fruits d'una posició", per Joan Clares. I n. 1293, 13 de juny, article d'Adrià Vila. Finalment, n. 1298, 18 de juliol, 1935, articles de J. Ferrer Carbonell.
- (253).- El Magisteri Gironí, n. 1312, 19 de desembre, 1935, "Pro Front Únic", J. Ferrer Carbonell.
- (254).- El Magisteri Gironí, ns. 1314, 2 de gener, 1936, "Any nou..."; i 1317, 23 de gener, 1936, ambdós de Sixte Vilà.
- (255).- El Magisteri Gironí, n. 1320, 13 de febrer, 1936, "Paraules clares", per Narcís Coma; i n. 1219, 6 de febrer, "Por", per J. Ferrer Carbonell.
- (256).- Diari de Girona, 10 d'octubre, 1935, "El problema escolar".
- (257).- L'Autonomista, 18 de novembre, 25 de novembre, i 11 d'octubre, 1935, respectivament. I El Magisteri Gironí, n. 1305, 31 d'octubre.
- (258).- El Magisteri Gironí, n. 1277, 21 de febrer, 1935, "Centre de col.laboració de Girona", per S. Monjonell; i "Segona Conferència", per D. Tarradell.
- (259).- El Magisteri Gironí, n. 1286, 25 d'abril, "Coll i Mas, a Figueres", per Sixte Vilà; n. 1288, 9 de maig, "Els actes de Girona i de Figueres", per S. V. S (Sixte Vilà); i n. 1289, 16 de maig, "La Conferència que donà Coll i Mas a Figueres".
- (260).- El Magisteri Gironí, n. 1300, 26 de setembre, 1935, "Diada de Germanor", per J. Ferrer Carbonell.
- (261).- Diari de Girona, 8 d'agost, 1935.
- (262).- El Magisteri Gironí, n. 1307, 14 de novembre, 1935, resums per J. Ferrer Carbonell, i D. Tarradell, respectivament; i "L'acte cultural de Fires", per Sixte Vilà.
- (263).- el Magisteri Gironí, n. 1314, 2 de gener, 1936, ressenya de P. Andreu Rius.

- (264).- El Magisteri Gironí, n. 1309, 28 de novembre, 1935. Vegeu, també, Boletín de Educación, n. X (gener-febrer 1936), pàgs. 10-14, "Centros de Colaboración. Figueras-La Bisbal", per Teresa Climent, i X, respectivament. El mestre Joan Comelles es basà en els estudis d'A. Galí. S'anunciava una nova conferència a Figueres, a càrrec del mestre de Crespià, Víctor Borgoñón. D'altra banda, la lliçó d'Ernest Soliva es centrà en el Telègraf.
- (265).- El Magisteri Gironí, ns. 1304, 24 d'octubre; i 1309, 28 de novembre, 1935, "El Nostre Casal del Mestre", I i II. I n. 1219, 6 de febrer, 1936, "La inauguració del Casal del Mestre".
- (266).- El Magisteri Gironí, n. 1300, 26 de setembre, i 1304, 24 d'octubre, 1935. I n. 1309, 28 de novembre, 1935. Els mestres Seleccionats foren: Lluís Esteve, de Begur; Joan Comellas, de Masarac; Miquel Gratacós, de Susqueda; Dídac Gallardo, de Sant Privat de Bas; Dolors Santaló, de Blanes; Dolors Viñas, de la Bisbal; Carme Rahola, de Sant Joan de Palamós; i Victòria Turró, de Camó; cfr. Boletín de Educación, n. X (gener-febrer, 1936), p. 14.
- (267).- El Magisteri Gironí, n. 1270, 3 de gener, 1935. Sobre la distribució de les zones, Diari de Girona, 8 de gener, 1935.
- (268).- Diari de Girona, 1 de febrer, 1935. També, El Magisteri Gironí, n. 1273, 24 de gener. Boletín de Educación, era una publicació mensual, "Órgano oficial de la Inspección de Primera Enseñanza". Constava de les següents seccions: Metodologia, Didàctica, Centre de Col.laboració, i Secció d'Informació. Els números que hem pogut utilitzar són escrits íntegrament en castellà.
- (269).- Diari de Girona, 10 de gener, 1935; 29 de març; i 29 de gener.
- (270).- Veg. L'Autonomista, 15 de març, 1935; Diari de Girona, 7 de gener, 1935; i El Magisteri Gironí, n. 1302, 10 d'octubre, 1935.
- (271).- El Magisteri Gironí, n. 1264, 22 de novembre, 1934, "Uns llibrets interessants", per M. Tolosà. L'Autonomista, 15 de març, i 5 de desembre, 1935.
- (272).- Sobre Alejandro Casona, i la seva significació pedagògica en el context de la Segona República, veg. Salvador Ferrer C. Maura, ob.cit., pàg. 328; i M. Pérez Galán, ob.cit., pàgs. 231-233.

- (273).- L'Autonomista, 10 de desembre, 1935, "Acotaciones pedagógicas a la obra de Alejandro Casona", per M. Oliver; i 16 de desembre, "Consideraciones sobre Nuestra Natacha", per J. Ferrer Carbonell.
- (274).- El Magisteri Gironí, n. 1302, 10 d'octubre, 1935, sobre Manuel B. Cossío; i n. 1308, 21 de novembre, 1935, sobre L. Bello.
- (275).- Diari de Girona, 14 de març, 1935.
- (276).- El Magisteri Gironí, n. 1313, 26 de desembre, 1935. Veg., també, Pere Lloberas, la Bisbal, anys enrera, 1900-1939, pàg. 71, on escriu: "Amb ell (Paulí Puig) entrà a l'escola un clima de placidesa i d'eficàcia". Sobre Francesca Bosch, El Magisteri Gironí, n. 1318, 30 de gener, 1936. Respecte al Curset del 1903, cfr. Josep Pallach, ob.cit., pàgs. 205-208; i també l'evocació de la mateixa Francesca Bosch, "Cassà de la Selva", a Cursillos de Maestros en Gerona, Agosto, 1912, pàgs. 32-33.
- (277).- L'Autonomista, 3 de gener, 1935; i El Magisteri Gironí, n. 1314, 2 de gener, 1936.
- (278).- Diari de Girona, 28 de setembre, 1934.
- (279).- AEUM-Girona, "Lligall d'Actes dels cursos professionals". Com podem constatar només van ser admesos 22 alumnes, majoritàriament noies (només 4 nois).
- (280).- El Magisteri Gironí, n. 1276, 14 de febrer, 1935.
- (281).- AEUM-Girona, "Llibre d'Actes Normal Mestresses", vol. II, Fols. 164-165, sessió del 19 d'octubre, 1934.
- (282).- Cfr. L'Autonomista, 21 de febrer, 1935, "Consell de guerra contra el Sr. Pere Cerezo i germans García Vigneaux".
- (283).- Sobre el tema, veg. C. Lozano, ob.cit., pàg. 355; i M. Pérez Galán, ob.cit., pàg. 223 i ss. "Coeducación. Amenazas sobre la preparación del Magisterio".
- (284).- El Magisteri Gironí, n. 1270, 3 de gener, 1935.
- (285).- El Magisteri Gironí, n. 1288, 9 de maig, 1935.
- (286).- Diari de Girona, 11 de maig, 1935.
- (287).- L'Autonomista, 3 i 5 d'abril, 1935.
- (288).- AEUM-Girona, "Lligall d'informa del curs 1934-1935". Sobre l'excursió a Barcelona dels alumnes de 3r., vegeu Diari de Girona, 13 de març, 1935.

- (289).- Diari de Girona, 3 de novembre, 1934; i 26 d'abril, 1935.
- (290).- El Magisteri Gironí, n. 1279, 7 de març, 1935.
- (291).- L'Autonomista, 22 de juny, 1935, "Festa de fi d'estudis".
- (292).- El Magisteri Gironí, n. 1298, 18 de juliol, 1935.
- (293).- Diari de Girona, 13 de setembre, 1935.
- (294).- AEUM-Girona, "Lligall d'Actes dels cursos professionals". També, Diari de Girona, 26 de setembre, 1935; i El Magisteri Gironí, n. 1301, 3 d'octubre.
- (295).- El Magisteri Gironí, n. 1300, 26 de setembre, 1935.
- (296).- El Magisteri Gironí, n. 1301, 3 d'octubre, 1935.
- (297).- AEUM-Girona, "Llibre d'Actes Escola Mestresses", Fol. 163.
- (298).- AEUM-Girona, "Llibre d'Actes Escola Mestresses", Fol. 171, sessió del 8 de juny, 1935; i Fol. 176, sessió 12 de maig, 1936. I L'Autonomista, 22 de gener, 1936, "Ensenyament".
- (299).- AEUM-Girona, "Llibre d'Actes Normal Mestresses", Fol. 176.
- (299 bis).- L'Autonomista, 5 de maig, 1936, "Magnífica conferència del Dr. Venturino".
- (300).- Diari de Girona, 15 de març, "Editorial Un any de govern municipal".
- (301).- El Magisteri Gironí, n. 1308, 21 de novembre, 1935, "Nota de la Sección Administrativa..."; i Diari de Girona, 2 de desembre, 1935.
- (302).- El Magisteri Gironí, n. 1297, 11 de juliol, 1935.
- (303).- L'Autonomista, 26 de març, "Dissabte. Al Centre d'Unió Republicana"; i 20 de juny, "Homenatge a la Srta. Angelina Varderi".
- (304).- L'Autonomista, 26 de març, 1936, "Les provocacions feixistes", de Genís Valldaura; i 25 de juny, i 9 de juliol, articles de José Gaya Picón.
- (305).- L'Autonomista, 28 de maig, 1936. Veg., Josep Benet, "Ara fa quaranta anys. Catalunya oasis", a Serra d'Or, n. 200 (15 de maig, 1976), pàgs. 15-21.

- (306).- L'Autonomista, 27 d'abril, 1936, "La República Rescatada". Cfr. Pere Cornellà, ob.cit., pàgs. 91-96. L'autor subratlla que es produí l'abstenció més alta de l'època republicana a Girona (56'3% d'abstencions).
- (307).- L'Autonomista, 30 de maig, "Democràcia contra feixisme"
- (308).- Diari de Girona, 17 de febrer, "Editorial. Després de la lluita".
- (309).- Diari de Girona, 29 de febrer, "Editorial. La ciutat del call".
- (310).- Diari de Girona, 6 de març, "El problema social a l'escola"; i 3 d'abril, "La setmana de 40 hores", per J.M. Gich.
- (311).- Diari de Girona, 22 d'abril, "Per al censor i per al públic".
- (312).- Diari de Girona, 27 d'abril, 1936.
- (313).- Diari de Girona, 9 de juny.
- (314).- Diari de Girona, 30 de juny.
- (315).- Diari de Girona, 4 de març, 1936.
- (316).- L'Autonomista, 16 de març; 10 de juliol.
- (317).- L'Autonomista, 19 de febrer, "Catalunya", per R. Dalmau Farreres.
- (318).- L'Autonomista, 1 d'abril, "Llibres: Història, edició de la Protectora", per M.R.
- (319).- Diari de Girona, 2 d'abril, "Col.laboració. La substitució de l'ensenyança religiosa", per C.S.
- (320).- Diari de Girona, 25 de maig, "El laicisme escolar".
- (321).- Sobre la F.A.E., veg. M. Pérez Galán, ob.cit., pàgs. 299-304.
- (322).- Diari de Girona, 24 d'abril, "Contra el sectarisme".
- (323).- Diari de Girona, 22 de maig, "En defensa de l'Escola Catòlica".
- (324).- Diari de Girona, 21 d'abril, 1936, "Transcripcions. L'Estat, mestre d'estudi", per Carles Cardó, prev.
- (325).- Diari de Girona, 30 de maig, 1936, "Comentari. La perversió de l'infant", per MANN-

- (326).- Diari de Girona, 2 d'abril, "El laïcisme en l'ensenyament".
- (327).- Diari de Girona, 29 de maig, 1936.
- (328).- L'Autonomista, 26 de març, "Ensenyament"; i Diari de Girona, 8 de juny, 1936.
- (329).- L'Autonomista, 6 de juny, 1936, "Notes de la Inspecció de Primer Ensenyament".
- (330).- Cfr. J.M. Bernils, 50 anys del col·legi públic Sant Pau-Figueres, 1933-1983, pàgs. 47-48.
- (331).- Diari de Girona, 28 de maig, 1936, "L'Alcaldia i la substitució de l'ensenyament donat per les Congregacions Religioses".
- (332).- Diari de Girona, 30 de maig, 1936, "Ajuntament. La substitució de l'ensenyament confessional".
- (333).- L'Autonomista, 30 de maig, 1936, "L'ensenyament a Girona".
- (334).- Diari de Girona, 4 de juny, 1936, "Ajuntament. El Ple d'ahir".
- (335).- L'Autonomista, 6 de juny, "Notes de la Inspecció de Primer Ensenyament".
- (336).- L'Autonomista, 10 de juny, 1936, "Les gestions dels nostres diputats. Escoles".
- (337).- L'Autonomista, 6 de juliol, 1936, "Inauguració del Grup Escolar d'Osor" (amb fotos); i 11 de juliol, "Palafrugell tindrà un nou Grup Escolar".
- (338).- L'Autonomista, 16 d'abril, "Figueres.- L'èxit de les Escoles Nacionals"; i 7 de juliol, "Els petits excursionistes del Grup I. Iglésies", per Josep Cantó. Sobre el festival de Figueres, cfr., també, J.M. Bernils, ob.cit., pàg. 46. L'èxit de la commemoració cal atribuir-lo als nous mestres Josep Bordas, i Josep Rigau, de la primera promoció del Pla Professional.
- (339).- L'Autonomista, 6 de juny, 1936, "A l'opinió pública".
- (340).- El Magisteri Gironí, n. 1320, 13 de febrer, 1936, "Impromptu", per Sixte Vilà. Cal dir que aquesta era una pauta assenyalada per l'Associació Nacional.
- (341).- El Magisteri Gironí, n. 1322, 27 de febrer, 1936, subratllarà aquest fet.
- (342).- El Magisteri Gironí, n. 1321, 20 de febrer, 1936, "Guió del moment", per S. Monjonell; i "Entre núvols de pols", de J. Ferrer.

- (343).- El Magisteri Gironí, ns. 1322, 27 de febrer, "Marcel·lí Domingo", per Sixte Vilà; i 1323, 5 de març, "Josep Coll i Mas", per Sixte Vilà.
- (344).- El Magisteri Gironí, ns. 1322, 27 de febrer, "Ha sonat l'hora?", per J. Ferrer Carbonell; i n. 1325, 19 de març, 1936, "Temes del moment. L'escola única a Catalunya", per Sixte Vilà.
- (345).- L'Autonomista, 28 de febrer, 1936. Vegeu, també, dies 18 i 19 de febrer. Cfr., encara, El Magisteri Gironí, n. 1322, 27 de febrer, 1936.
- (346).- El Magisteri Gironí, n. 1324, 12 de març, "Llenya al foc", per Josep Mascort; i "Aclariments". Sobre Carme Auguet, veg. Teresa Bartina i Marull, Esbós de biografia de "Donya" Carmen Auguet, Girona, 1983. Tanmateix, no esmenta l'incident de què estem parlant.
- (347).- El Magisteri Gironí, ns. 1326, 26 de març; 1327, 2 d'abril; 1335, 28 de maig; i 1338, 18 de juny, 1936.
- (348).- El Magisteri Gironí, n. 1332, 7 de maig, "Núvols en creu", de Sixte Vilà; i "Als mestres de la 8ª categoria".
- (349).- El Magisteri Gironí, n. 1326, 26 de març.
- (350).- El Magisteri Gironí, n. 1339, 25 de juny, 1936, "Consell Regional d'Ensenyança de Catalunya". Cfr. M. Pérez Galán, ob.cit., pàg. 314.
- (351).- El Magisteri Gironí, n. 1331, 30 d'abril, 1936, "La Ventafocs de l'Estat".
- (352).- El Magisteri Gironí, n. 1334, 21 de maig, 1936, "Fets", per Pere Armengol.
- (353).- El Magisteri Gironí, ns. 1333, 14 de maig, "Ultima Hora"; 1334, 21 de maig, "Desencís", per Sixte Vilà; i n. 1335, 28 de maig, "Això és...", per J. Saurina.
- (354).- L'Autonomista, 10 de juny, 1936, "Paraules del soldat inconegut", per Carles Rahola.
- (355).- L'Autonomista, 27 de març, 1936, "L'escola al voltant de la qüestió internacional", per Xavier Ciurana.
- (356).- L'Autonomista, 19 de juny, "Llibres".
- (357).- L'Autonomista, 6 d'abril, 1936, "Ahir a Vilahur: L'homenatge a Miquel Santaló".

- (358).- L'Autonomista, 16 de març, 1936, "El Dr. Coll i Turbau" per Carles Rahola.
- (359).- L'Autonomista, 23 d'abril, 1936, "Els que moren. Jesús Sanz i Poch", per R. (¿Rahola?).
Cfr., també, El Magisteri Gironí, n. 1331, 30 d'abril.
- (360).- Cfr. El Magisteri Gironí, n. 1322, 27 de febrer, 1936, "Nova Revista Escolar", per S.V.S. (Sixte Vilà); i Diari de Girona, 29 de febrer. El Magisteri Gironí, ns., 1330, 23 d'abril; i 1331, 30 d'abril, 1936.
- (361).- El Magisteri Gironí, n. 1339, 25 de juny, 1936, "Excursió a Mallorca", per P. Armengol.
- (362).- Ibidem, "diada de Germanor".
Hem de dir que aquest és el darrer dels números de la revista professional gironina.
- (363).- El Magisteri Gironí, n. 1334, 21 de maig, "Convocatòria". Cfr., també A. Galí, ob.cit., Llibre II, pàg. 268

S1NTESI | CONCLUSIO

A TALL DE SÍNTESI I CONCLUSIÓ

En la investigació, tot reprenent el fil de la història del magisteri públic gironí deixat per Josep Pallach a l'any 1908, constatem novament que hi havia un important moviment de renovació pedagògica i de dignificació professional. Aquest moviment s'havia articulat al voltant de l'Associació del Magisteri, Associació que aplegava a la gran majoria dels mestres públics de les comarques gironines. A desgrat dels lògics alts i baixos, durant aquests primers quinze anys del segle XX, els mestres gironins continuaren activament la tasca de modernització de l'ensenyament primari, en un moviment autònom que no menystenia, però, de coordinar esforços amb altres grups catalans. Podem dir que arriba a la maduresa la "generació" que hem convingut en anomenar "la generació reformista". De fet, els principals capdavanters de l'Associació (pensem, per exemple, en Josep Barceló, Lluís Moreno, Silvestre Santaló, Pere Blasi, etc.), assoleixen un notable prestigi personal i professional. I alguns mestres gironins ocupen càrrecs significatius en el context educatiu català (recordem, així, a Joan Bosch i Cusí, o a Llorenç Jou i Olió).

Es en aquest marc que cal avaluar la reobertura de les Escoles Normals gironines. No fou pas una mera formalitat, sinó que responia a un desig àmpliament compartit pel magisteri. Per això mateix fou una fita important per a la història del magisteri gironí. D'altra banda, sortosament,

coincidí pràcticament amb l'establiment d'un Pla d'Estudis (Pla 1914) força millor als existents anteriorment. Les Normals gironines, i més específicament la de Mestres, no foren uns mers "centres burocràtics"; ben al contrari, aconseguiren un notable nivell professional, tal i com demostren les diverses fornades de mestres que n'eixiren. Acompliren prou dignament la seva específica escomesa com a centres professionals, i així ho confirma el bon nombre d'excel·lents mestres i educadors que hi estudiaren (recordem, a tall d'exemple, Pere Rosselló, Josep Mallart, Jesús Sanz, Àngel Frigola, Joan Roura...).

L'Escola Normal de Mestres de Girona fou un centre actiu i prestigiós gràcies sobretot a què la gran majoria dels professors tenien una bona preparació professional. Però, a més, aquests professors eren catalans, fills de les comarques gironines, i per això mateix compartien íntimament la problemàtica del magisteri, que no els hi era gens aliena. Estaven pregonament imbricats en el debat cultural i polític gironí. No és produí de cap de les maneres un divorci entre Normal-societat gironina. Ben al contrari, el professorat de la Normal hem de considerar-lo com a part integrant de la mateixa "generació reformista" del magisteri de què hem parlat. En aquest sentit, és ben significativa la gran estabilitat del claustre de professors. Per això, la reobertura de la Normal de Mestres significà una nova embranzida, i gairebé una institucionalització, del moviment de renovació que havien anat portant endavant els mestres públics gironins. De tal manera, i gràcies sobretot a Cassià Costal, durant el quinquenni 1914-1919, les activitats de l'Associació es confonen, pràcticament, amb les de l'Escola Normal (recordem, en aquest sentit, les visites d'estudi, les conferències, les converses pedagògiques,...).

El mateix podríem dir, només que amb un grau menor, en referir-nos a l'Escola Normal de Mestresses. De fet, el claustre de professores és força més inestable, i el professorat no brilla professionalment amb idèntica claredat, tot i l'estada

a Girona de figures prou significatives (Josefa i Elisa Uriz, Anna Canalias,...). En canvi, caldria subratllar la significació de promoció cultural i professional femenina que l'Escola representà.

Cal deixar constància, però, de les deficientes i deplorables condicions materials en què les Escoles Normals gironines hagueren de desenvolupar la seva tasca, en una responsabilitat compartida pel govern central, el govern "provincial", i el municipal.

D'altra banda, i en clara correspondència amb la realitat política general, el professorat de les Escoles Normals era un professorat ideològicament plural, amb enfocaments religiosos, polítics i educatius heterogenis. El context general afavorí el naixement al si del claustre de pregones escissions, que tingueren el seu paral·lelisme en el magisteri. Aquesta escalada de discrepàncies arribà al seu punt àlgid el curs 1920-1921. La divisió interna dels Claustres de les Normals es projectà i prolongà entre els mestres.

De fet, l'Associació del Magisteri de Girona, en consonància amb la seva tradició, unia en un mateix combat la preocupació per la qualitat de l'ensenyament (la renovació pedagògica) i les reivindicacions professionals. Amb tot, alguns sectors minoritaris del magisteri gironí no es sentien prou ben defensats per l'Associació. Per això crearen la Confederació Provincial del Magisteri, que fou sempre, tanmateix, una agrupació minoritària. Eren, en principi, els mestres més discriminats professionalment (interins, de drets restringits, etc.). En la pràctica, però, aquesta escissió esdevingué de fet la plataforma dels grups ideològics més conservadors.

Durant aquests anys (1914-1924), el magisteri gironí hagué de plantejar-se bàsicament dues qüestions. D'una banda, la qüestió catalana; d'altra, la qüestió religiosa.

En el primer aspecte val la pena de subratllar que la catalanització dels plantejaments educatius féu progressos

qualitatius importants. Fins ara s'havia plantejat l'ús del català a l'escola primària únicament des de l'òptica d'un millor aprenentatge del castellà. O sigui, merament des d'un enfocament didàctic del castellà. En aquest sentit la llengua catalana no era valorada més que com a llengua subsidiària. Ara, en canvi, sense deixar de considerar-se aquest aspecte, comença a valorar-se l'ensenyament del i en català com un valor en si mateix. Sorgeixen propostes concretes d'escola catalana (recordem la ponència "L'idioma escolar" de Joan Delclòs, a l'Assemblea de Tarragona, l'any 1919; o la postura de Jesús Sanz). Són actituds encara minoritàries i tímides. Però val la pena de subratllar que, en general, el magisteri gironí acollí favorablement la introducció del català -en major o menor grau- a l'escola. En aquest mateix sentit, el professorat de les Escoles Normal, per unanimitat, fou favorable també a l'establiment de la càtedra de llengua catalana (curs 1917-1918). Remarquem que, a desgrat de les seves limitacions, aquesta càtedra de català és la primera que s'instaura a un centre públic gironí.

Tot un altre tema és, en canvi, el de la possible i debatuda autonomia de Catalunya, amb la consegüent autonomia escolar. En aquest aspecte la postura del magisteri gironí és molt més controvertida, matisada. I més aviat predomina una actitud de recel i oposició. Aquesta postura respon a les prevencions que havia generat la política educativa del catalanisme hegemònic (la Lliga). En efecte, davant el menyspreu i el desconeixement pel catalanisme de l'escola primària pública, fins i tot mestres decididament catalanistes (com L. Jou i Olió, Jesús Sanz, etc.) es mostraren contraris a l'autonomia escolar, sobretot l'adscripció de les escoles als municipis. Jesús Sanz assenyalà agudament l'error de la política educativa de la Mancomunitat: en matèria de cultura i educació la Mancomunitat ha fet una actuació parcial, de classe (i no nacional), preocupant-se només de l'alta cultura (aristocratisme intel·lectual) i de l'ensenyament tècnic (interessos burgesos). D'altra

banda, l'Associació del magisteri gironí s'oposà sempre aferrissadament a la possible creació d'una doble xarxa d'escoles públiques. I criticà la tendència de la Mancomunitat d'integrar els mestres de les escoles privades "d'assaig" als quadres directius de les institucions educatives, bandejant els mestres públics.

Així, doncs, i malgrat que un sector cada cop més gran i qualificat del magisteri públic gironí mostra les seves simpaties pel programa catalanista, (enfront d'altres grups més "espanyolistes") les reticències enfront de la política de la Lliga són patents i explícites. Potser per això una bona part del magisteri i dels capdavanters de l'Associació sembla trobar-se ideològicament més proper al republicanisme reformista defensat per El Autonomista.

Sigui com sigui, l'element que desencadena les grans polèmiques i l'escissió del magisteri gironí és bàsicament l'element religiós. Hem de tenir present que la gran majoria dels mestres gironins eren respectuosos amb el fet religiós, i fins gosem dir que confessaven un sincer catolicisme. Per això mateix, admetien sense massa problemes una moderada confessionalitat de l'escola primària. Però, en canvi, els sectors més conservadors i integristes consideraven aquestes postures com a insuficients. I creien veure postures sectàries favorables al bolxevisme i al sindicalisme socialista, en els principals capdavanters de l'Associació. Per això, exigien una confessionalitat explícita i rigurosa, amb tot el que -segons ells- comportava de desqualificació de determinades opcions ideològiques i polítiques. L'acusació anava dirigida explícitament contra Cassià Costal, Miquel Santaló, Lluís Moreno Torres, Josefa Uriz, etc. -mestres i professors certament poc favorables al clericalisme, però que difícilment podem considerar ateus-. En tot cas, la qüestió religiosa -amb tot el que comportava- és el principal tema de discrepància i de divisió.

El fracàs de les campanyes reivindicatives i -sobretot- les polèmiques i divisions repercutiren negativament en la marxa de l'Associació del magisteri gironí, tot posant una ombra de pessimisme en l'ànim dels capdavaners. S'alçaren diverses veus defensant la necessitat de la unió del magisteri públic per sobre de les diferències personals i político-religioses. I aquesta fou, en general, l'actitud de la gran majoria dels mestres gironins. Tanmateix, els sectors integristes continuaren forçant les discrepàncies.

Aquest era el clima que vivia el magistri quan s'establí la Dictadura. A Girona la Dictadura de Primo de Rivera representà l'ascensió al poder dels grups dispersos i poc representatius d'extrema dreta o les personalitats aïllades dels vells partits monàrquics. Per això la Dictadura no aconseguí articular cap política estructurada ni una implantació convincent. Entre els mateixos grupets o persones que donaven suport al Règim hi hagué fortes enemistats personals i desavinences particulars pregones. D'altra banda, la política dels governadors civils -i més específicament la dels militars Arturo Carsí i Juan de Urquíia- estigué plagada d'errors grollers, comportant-se com si la societat civil fos una caserna. L'oposició, val a dir que tampoc massa ben organitzada, es manifestà en una hostilització subtil, que treia de pollenguera els militars posats a polítics. Les mesures repressives i arbitràries anaren dirigides especialment contra els sectors catalanistes i l'obrerisme anarco-sindicalista (el Centre Republicà i El Autonomista tingueren una actitud força ambigüa respecte a l'autoritat provincial). En aquest context, hem de subratllar que l'ensenyament primari fou un dels sectors més durament reprimits, sobretot en el vessant catalanista. I un dels que oferí més resistència a les mesures antidemocràtiques del Govern. D'altra banda, els sectors integristes aprofitaren la seva prepotència per a intentar desacreditar alguns mestres dels més representatius del moviment reformista gironí (Acusació contra Josep Dalmau Carles).

La Dictadura afavorí un "patriotisme espanyolista" més verbal que no pas real, fonamentalment demagògic. El resultat fou una pèrdua de prestigi de l'escola pública. D'altra banda, aquestes declaracions verbals serviren a alguns mestres prestigiosos (com Silvestre Santaló) per a reclamar millores per a l'escola pública, i fins i tot per a defensar la conveniència de l'establiment de l'escola única. En conjunt, però, la Dictadura significà un parèntesi en la vida activa de l'Associació gironina.

En relació a l'Escola Normal de Mestres cal assenyalar que la política barroera de la Dictadura es plasmà inicialment en la destitució de Cassià Costal del càrrec de Director, i en el nomenament d'un nou Director aliè al Centre. Aquest nomenament tingué la virtut d'unir en una oposició unànime a tot el professorat, deixant de banda les pregones divergències polítiques. Dimitat el Director intrús, la Normal visqué uns cursos força anodins.

Amb la caiguda de la Dictadura de Primo de Rivera s'inicià un paulatí desglaçament de l'activitat dels partits polítics. A Catalunya, durant el Directori, la correlació de forces havia sofert notables transformacions. Els resultats electorals del 14 d'abril del 1931 corroboraren que l'hegemonia política havia passat del catalanisme conservador (Lliga) al catalanisme reformista (Esquerra Republicana). De seguida s'ensdevina que l'ensenyament és una de les grans qüestions del debat ideològic-polític. De fet, el "pedagogisme republicà" s'ha instal·lat a les més altes instàncies del poder. A nivell gironí s'esdevingué el mateix; recordem -simbòlicament- com Cassià Costal és nomenat President de la Diputació, i Miquel Santaló ocupa l'Alcaldia de la ciutat.

Aquests canvis foren acollits engrescadorament pel magisteri públic, que viu uns mesos d'eufòria i il·lusió. El nou Ministre d'Instrucció Pública, el mestre Marcel·lí Domingo,

assolí una gran popularitat i congrià un corrent d'apreci molt notable entre els mestres.

Cal reconèixer que la preocupació pel millorament de l'escola primària i per la modernització de l'ensenyament va ser real, i comportà una llarga sèrie de mesures econòmiques i professionals. N'és tot un símbol l'empenta donada a la creació de noves escoles.

A Catalunya, la nova orientació infosa a l'ensenyament primari es reflecteix, en primer lloc, en el tractament donat al tema de la llengua. Amb el decret de bilingüisme s'implanta, per primer cop en la història, l'ensenyament en i del català. La mesura va ser ben acceptada pels mestres gironins -de fet, no hem trobat ni una sola veu que es manifesti en contra-, a desgrat de l'esforç complementari que, tal com remarca Pere Blasi, comportava per als ensenyants. Més aviat podem anotar signes positius davant el nou repte, com ara l'afany amb que s'acolliren els cursos de català i les orientacions dictades pel Comitè de la Llengua. En aquesta tasca de catalanització de l'ensenyament sobresurt l'aportació excepcional del professor de la Normal, Mn. Enric I. Jordà. L'orientació dels seus múltiples cursos va merèixer encesos elogis de Pompeu Fabra.

Tanmateix, tampoc hem d'idealitzar aquesta catalanització de l'ensenyament. Tenim elements per a dubtar de l'efectiva implantació del català a totes les escoles. Sembla a més, que foren les escoles privades les més reticents; i així ho fa constar Diari de Girona (9 d'abril del 1932): "I justament allà on la lentitud en la catalanització ha estat més notable ha estat en l'escola privada". D'altra banda, les actes del Claustre de la Normal, les visites d'Inspecció i altres documents administratius, continuaren escrivint-se en castellà.

En canvi, l'Estatut d'Autonomia aprovat a Madrid no satisfieu gens ni mica les aspiracions escolars de Catalunya.

De fet no permetia a la Generalitat gaire res més que crear la seva pròpia xarxa d'escoles, en paral·lelisme a la xarxa d'escoles públiques de l'Estat. Defraudava, doncs, l'autonomia en el camp de l'ensenyament. I això malgrat que existís un acord pràcticament unànim entre les forces polítiques catalanes sobre la importància de l'autonomia en aquest àmbit. La solució contemplada per l'Estatut va ser considerada pels mestres gironins com "la pitjor de les solucions" (Pere Blasi). Perquè consagrava allò contra el que s'havien manifestat més aferrissadament: la ruptura de la unitat del sistema escolar públic. Sortosament, la Generalitat no va pas desplegar una xarxa escolar paral·lela, i va acontentar-se amb influir indirectament sobre l'ensenyament.

En coherència amb els seus propis principis, el magisteri públic gironí s'oposà sempre a la integració per sistemes excepcionals o arbitraris d'aquells col·lectius de mestres que pressionaven per aconseguir l'adscripció al cos. I s'hi oposaven perquè hauria significat l'acceptació d'arbitrarietats partidistes. I, a més, perquè hauria estat una acceptació implícita del seu propi partidisme, com si es desconeixés la tasca feta des del propi magisteri "oficial" en circumstàncies difícils i amb escassos recolzaments. En definitiva, doncs, certs sectors -ara d'esquerreres- continuaven reaccionant en consonància amb els tòpics establerts, i venien a dir que fins a la proclamació de la República, els mestres públics no eren els bons (o catalans, o republicans, o laics) mestres; car els mestres bons (o catalans, o republicans, o laics) eren els que exercien a les escoles privades autoanomenades catalanes, o republicanes o laiques.

Sens dubte, però, la qüestió més polèmica fou la qüestió religiosa, i la seva incidència sobre l'ensenyament. El debat sobre el tema dividí pregonament la societat gironina, i assenyalà la línia divisòria entre les diverses opcions político-ideològiques.

Respecte a l'ensenyament el debat religiós hi incidí en dos aspectes. D'una banda, amb l'establiment dels laïcisme escolar. O sigui, la declaració de la neutralitat de la institució escolar respecte a les opcions religioses personals (dels alumnes o pares, i dels mateixos mestres). Aquest laïcisme derivava directament de la separació de l'Església i l'Estat, i contrastava òbviament amb la normativa de l'època monàrquica -que contemplava l'ensenyament obligatori de la religió Catòlica-. Cal dir que les orientacions provinents del Ministeri i l'actitud majoritària dels defensors del laïcisme proclamaven una neutralitat escrupulosa i respectuosa amb les consciències infantils, i la necessitat de no interferir-se en les íntimes conviccions dels pares. En canvi, els sectors confessionals i els partits de dreta, en general, creien que el laïcisme proclamat oficialment emmascarava, en realitat, una política frontalment anticatòlica. Es basaven en judicis d'intencions. A més, consideraven que era impossible una educació neutra. En definitiva, continuaven creient que la gran majoria del poble espanyol es sentia catòlic, i que amb aquesta mesura es feria el dret d'aquesta majoria.

A Girona es fa difícil de saber el grau d'adhesió que el laïcisme escolar aconseguí entre el magisteri públic. Tota la documentació sembla avalar que el laïcisme no va crear grans problemes als mestres gironins. Ben segur que existí una facció del magisteri favorable a les tesis confessionals (recordem, en aquest sentit, la denúncia contra algunes mestresses que portaven amb ostentació el crucifix; o alguna queixa per l'actitud de la mestressa Carme Auguet). Tampoc hem d'excloure -en principi- l'existència d'alguns mestres que propugnessin actituds antireligioses i fins i tot atees. En tot cas, però, el debat a Girona es plantejà bàsicament en termes teòrics. De fet, a la premsa no trascendiren problemes concrets, ni afloren acusacions precises.

El segons vessant de la qüestió religiosa amb implicació directament escolar va ser el de la supressió i prohibició als ordes religiosos de dedicar-se a l'ensenyament. Fou un

tema molt més espinós i conflictiu.

L'Església i els sectors polítics afins s'oposaren a aquesta llei basant-se en un doble tipus d'argumentació. L'argumentació doctrinal es basteix a partir de la llibertat d'ensenyament. O sigui, l'ensenyament és un dret dels pares, els quals confien aquesta tasca al mestre. Per tant, els pares poden crear i triar l'escola que creguin més adient per als seus fills, i és lògic que els pares catòlics vulguin portar els seus fills a escoles catòliques. També l'Església, com a societat perfecta, té dret a l'educació dels pobles. L'educació, doncs, no és una atribució de l'estat. Qualsevol altra doctrina no és res més que una forma d'estatisme. Per això, hom arriba a considerar l'escola pública com a merament subsidiària: "l'escola pública no ha d'anar més enllà de l'esfera natural que assenyali el límit d'acció de l'escola privada". D'aquí, a més, que no convingui intensificar ni perfeccionar els Grups Escolars, per tal que no "arribi a fer una veritable competència a l'escola privada" (cfr. Diari de Girona, 10 d'octubre, 1935). Cal ser moderat en les despeses esmerçades en la construcció de les escoles públiques "no es caigui en l'error lamentable de bastir palaus, com es feia erròniament amb el Grup Escolar" (Diari de Girona, 29 de març, 1925, "El programa de reformes del nou Ajuntament", per Joaquim Pla).

Aquesta argumentació contrasta notablement amb l'actitud general del magisteri públic, que valora l'escola "oficial" com l'autèntica escola popular, on no hi ha discriminacions ni socials ni ideològiques. Per això, bona part dels capdavanters del magisteri gironí es mostren partidaris de l'escola única.

El segon argument a favor de l'escola confessional és un argument molt més pragmàtic. Es tracta de demostrar la impossibilitat material amb que es troba l'Estat de substituir tot l'ensenyament congregacionista. Cal dir que a Girona la postura fins i tot dels dirigents de l'Esquerra Republicana

fou més aviat moderada i molt sensible a l'argument de la manca de recursos per a substituir l'ensenyament confessional.

De fet, els ordes religiosos a Girona continuaren regentant els seus col·legis, tot servint-se de la ficció jurídica de la creació de Mútues Escolars.

Així que anem avançant en el període republicà va apareixent entre el magisteri públic un cert desencant. Les il·lusions inicials no acaben de plamar-se en realitats, malgrat els milloraments evidents. D'altra banda, algunes decisions modernitzadores del sistema educatiu comportaven també una certa dosi d'impopularitat (pensem, per exemple, en la supressió de les oposicions clàssiques i la seva substitució pel sistema de cursets de selecció). Potser tota concreció d'un programa comporta necessàriament desacords, sobretot quan afecta a interessos particulars. Però, a més, les dificultats econòmiques del moment es deixaren sentir amb virulència, tot retallant propòsits. Tanmateix, el desencís es fa especialment patent a partir de la virada política del 1933. Les mesures involucionistes que es dictaren propiciaren un clima de pessimisme. Val a dir que aquesta atmosfera afavorí les postures més radicals. De fet, a Girona constatem un augment de la presència pública del sindicat FETE, en consonància lògicament a una major implantació.

En l'àmbit del magisteri gironí hem trobat una primera referència al PSOE i al seu programa educatiu l'any 1918, amb motiu -precisament- de la celebració del XIè Congrés del Partit- el més interessant des de l'òptica educativa-. És una referència de El Magisterio Gerundense clarament simpatitzant envers l'orientació que assenyalava el Partit Socialista. Diguem, doncs, que les referències a les postures educatives del PSOE no són del tot estranyes al magisteri públic gironí, i generalment per remarcar coincidències. En canvi, cal dir que també és esmentada algun cop la postura "espanyolista" i "estatalista" del PSOE.

Sembla que la secció d'ensenyants de la UGT inicia a Girona les seves activitats a primers de l'any 1931. En efecte, a l'abril d'aquest any, August Vidal informa àmpliament del Primer Congrés de la U.G.M. (Unió General de Mestres). Però quan aquest Sindicat agafa volada és a partir del 1934. Ens consta, per exemple, que estaven afiliats a la FETE, Pius Guiralt, mestre de Llançà; Joan Ramió, mestre de Lledó; Llibertat Serra, mestressa de Bordils; Dídac Tarradell, mestre de Girona;... Cal tenir present que la FETE acollia a ensenyants d'orientació socialista i marxista (així, Dídac Tarradell, o M. Martí, militaven al POUM). D'altra banda, no sembla pas que el fet d'estar sindicat en la FETE comportés donar-se de baixa de l'Associació del Magisteri.

En aquest punt no podem deixar de referir-nos a la personalitat i significació de Cassià Costal, com a intel·lectual i pedagog socialista (de la USC), i mostrar la nostra estranyesa davant el silenci que ha envoltat la seva memòria.

Hem d'assenyalar, encara, que no hem trobat cap referència que ens il·lustri sobre la possible sindicació de mestres gironins en sindicats de tendència anarquista.

Sigui com sigui, amb la República sorgeixen actituds reivindicatives fins ara insòlites, i un llenguatge nou ("treballadors de l'escola"), que denoten nous plantejaments, més pròxims a una política de classe. Hi ha un relleu generacional dels dirigents de l'Associació. Relleu afavorit, certament, pel buit que generà la tria -prou nombrosa- de mestres gironins pel Patronat Escolar de l'Ajuntament de Barcelona.

Una nova "generació" del magisteri -la d'aquells mestres formats ja en el marc de l'Escola Normal dirigida per Cassià Costal- anava consolidant la seva posició, i començava a generar els seus propis capdavaners:

Sixte Vilà	Sebastià Monjonell	Dídac Tarradell
Celestí Roigé	J.Ferrer Carbonell	J.M. Corredor
Josep Mascort	Narcís Coma

La continuïtat, doncs, en el moviment del magisteri gironí semblava garantida. I, entretant, eixien de la Normal les noves promocions del Pla Professional, que eren també garantia per a una nova embranzida. Aquestes dues "generacions", però, veieren segades les seves il·lusions i no arribaren a quallar suficientment per culpa de les circumstàncies polítiques (guerra civil) i la brutal repressió del franquisme. El franquisme significà un autèntic trencament en la continuïtat i evolució del magisteri públic gironí. Aquestes són, però, hipòtesis que, en tot cas, una altra investigació hauria de ratificar i documentar. Ara bé, és una hipòtesi fonamentada. Recordem, per exemple, com "la Dirección General de Primera Enseñanza... ha declarado cesantes en sus respectivos destinos..." a una llista de no pas menys de 76 mestres gironins, d'entre els quals podem esmentar:

Joan Ferrer Carbonell, de Canet d'Adri
 Josep M. Corredor Pomés, de Celrà
 Pius Guiralt Estalló, Llançà
 Joan Ramió Buscató, Lledó
 Lluís García Vigneaux, Campdevàrol
 Pere Armengol Nogué, Ripoll
 Josep Salip Sardà, La Bisbal, etc...

I d'altra banda, inhabilità, "para el ejercicio de cargos directivos y de confianza en Instituciones Culturales y de Enseñanza" entre d'altres,

Lluís Moreno Torres, mestre de Quart
 Sixte Vilà i Solà, Girona
 Silvestre Santaló Parvorell, Girona
 Lluís Esteve Cruañas, Begur,...etc.

Durant el període de la Segona República hi hagué una notable difusió de noves orientacions pedagògiques. Això no vol pas dir, però, que deixi d'influir la concepció escolar i educativa propugnada per la Institución Libre de Enseñanza (concepció, d'altra banda, molt pròpia de la burgesia reformista, ara hegemònica). Ben al contrari, les reformes educatives de la Segona República cal enquadrar-les, precisament, i en línies generals, en els paràmetres ideològics difosos per la Institución. En aquest sentit cal recordar que Cassià Costal

fou anomenat "el Cossío català". S'esdevingué el mateix amb el mètode Montessori (aplicat, per exemple, a la Casa d'Assistència i Ensenyament de Girona, depenent de la Generalitat), i amb l'obra divulgadora de Claparède. Tot i no ser novetats, durant aquests anys, prolonguen i fins i tot acreixen la seva influència.

Les noves orientacions, però, que adquireixen certa difusió (gosaria dir que més teòrica que no pas pràctica) són les propugnades per Decroly, Dewey, Freinet, Cousinet, el sistema d'educació individualitzada del Pla Dalton d'Helene Parkurst, i l'escola del treball de Kerschensteiner. En canvi, l'obra de Piaget fou pràcticament desconeguda del magisteri gironí, si fem excepció de Cassià Costal i de Narcís Masó. De fet, la seva breu estada a Girona passà gairebé desapercebuda, en contrast amb el que havia succeït uns anys abans amb Claparède. D'altra banda, Henry Walon és esmentat ocasionalment, però no pas pels seus estudis, sinó bàsicament per la seva postura de política educativa.

Amb tot el risc d'imprecisions pròpies d'una síntesi, podem establir que els pedagogs que tingueren una incidència més determinant a les escoles de Girona, foren: durant els primers anys del període que estudiem, Maria Montessori; a partir del 1920, E. Claparède; i durant els anys de la Segona República, O. Decroly, i Freinet.

Amb el Pla Professional del 1931 l'Escola Normal millorà notablement la seva orientació. Els estudis de magisteri assoliren dues característiques llargament reivindicades: d'una banda, deixar de ser centres merament difusors de cultura general, per esdevenir centres de nivell equivalent al primer cicle universitari; i d'altra, reforçar al seu caràcter de centres professionals. Cal dir que aquesta reforma va restar a mig camí, perquè va mancar la gosadia d'incorporar plenament l'Escola Normal a la Universitat i al món professional (o sigui, a l'escola primària). A més, la reforma va circumscriure's

excessivament al Pla d'Estudis (certament una peça clau de qualsevol renovació), sense acompanyar-ho de tota una altra sèrie de mesures necessàries (milloraments dels edificis, dotacions econòmiques, incitació a la investigació, renovació dels claustres de professors...).

El nou Pla d'Estudis i les mesures complementàries (coeducació, laïcisme, democratització del claustre amb la incorporació d'alumnes) van ser ben rebudes a Girona, o almenys acatades sense resistències. De fet, i en línies generals, estaven en bona part en la mateixa orientació que havia vingut defensant majoritàriament el claustre de professors i el magisteri públic. En tot cas, no apareixen públicament polèmiques ni reticències similars, per exemple, a les que s'originaren entorn de l'Escola Normal de la Generalitat, a Barcelona. Només els interessos contraposats dels alumnes dels diversos Plans d'Estudi (Pla 1914 i Pla 1931) aixecaren polèmiques de to agre, que desembocaren en vagues i altres mesures reivindicatives.

Hi hagué, això sí, les dificultats lògiques d'adaptació i fusió dels dos centres. Però sobretot, la Normal de Girona s'empobrí amb la marxa a la Normal de la Generalitat de dos dels seus professors més representatius i prestigiosos: Cassià Costal, i Miquel Santaló. Eren, a més, dos professors de l'ala esquerra del Claustre. Per això ens trobem amb la paradoxa de què durant el període més progressista és, precisament, quan la Normal de Girona s'escora més cap a la dreta.

En darrer lloc, cal tenir present que amb prou feines hi hagué temps d'assimilar aquest nou Pla d'Estudis. Les circumstàncies polítiques estrocaren ben aviat la normalitat acadèmica. Per això, es fa difícil d'avaluar els seus resultats. N'hi ha prou amb assenyalar que només dues o tres promocions (promocions 1931-1935; 1932-1936; i 1933-1937) eixiren de l'Escola Normal d'aquest període de normalitat.

Crec que, en conjunt, les hipòtesis de què partíem a la Introducció han estat suficientment avalades. I precisades.

En definitiva, hem volgut subratllar que Girona no només "ha ofert grapats de mestres excel.lents", sinó que el magisteri gironí havia ofert molt més. Havia aportat una certa orientació col.lectiva a la reforma de l'ensenyament primari públic de Catalunya.

BIBLIOGRAFIA

- I.- FONTS ARXIVISTIQUES I DOCUMENTALS
 - II.- PERIÒDICS
 - III.- BIBLIOGRAFIA GENERAL
-

SIGLES:

- AEUM-Girona: Arxiu Escola Universitària Magisteri-Girona
 - AHMG: Arxiu Història Municipal-Girona
 - BOEG: Boletín Oficial Eclesiàstic (del Obispado) de Gerona.
 - BOPG: Boletín Oficial Provincia de Gerona
 - AIEG: Annals de l'Institut d'Estudis Gironins
-

I- FONTS ARXIVISTIQUES I DOCUMENTALS

- AEUM - Girona -Quadern de Registres, s. XIX (cursos 1844-45/1848-49); seguit de "Expedientes remitidos... para la expedición del título de Maestros" (juliol, 1871).
- Llibre de Certificacions, x. XIX (1876-1903).
- "Actas de examen de Aptitud para el desempeño de Escuelas de primera enseñanza elemental incompleta" (De 1886-1901).
- Llibre d'Actes Normal de Mestres, vol. I (1914-1921), 100 pàgs.
- Llibre d'Actes Normal de Mestres, vol. II (1921-1931), 100 pàgs.
- Llibre d'Actes Normal de Mestresses, vol. I (1914-1923), 100 pàgs.
- Llibre d'Actes Normal de Mestresses, vol. II (1923-1955), (inclou l'etapa de l'Escola Normal del Magisteri Primari -Pla Professional-). 200 pàgs.
- "Libro de Posesiones y Ceses", Normal de Mestres (1914-1940) (inclou, també, l'etapa de l'Escola Normal del Magisteri Primari).
- "Libro de Posesiones y Ceses", Normal de Mestresses (1914-1923).
- Llibre d'Actes de l'Agrupació Normalista (29 de novembre, 1914-7 d'octubre, 1917).
- Llibre d'Actes de la Junta Directiva de l'Agrupació Normalista (27 de gener, 1915-10 d'octubre, 1917).
- Lligall d'Expedients Personals del Professorat, Normal de Mestres.
- Lligall de Despeses i Diversos.
- Lligal "Memorias de Cursos" (1922-1930) -Normal de Mestresses.
- Lligal "Trabajos realizados por el profesorado, curso 1932-33" (conté, a més, informació sobre el curs 1933-34, i treballs d'alumnes).

- Llibres de Notes Normal de Mestres (1914-1931) (corresponen a 1r, 2n, i 3r curs).
- Llibres de Notes Normal de Mestresses (1914-1931) (corresponen a 1r, 2n, 3r, i 4t curs).
- Lligalss Expedients d'Estudi dels alumnes de l'Escola Normal del Magisteri Primari-Pla Professional.
- Alonso, Maria, "Cuidado que necesita el niña a través de su desarrollo físico-psíquico" (treball de Seminari de l'alumnes Srta..., dirigit per Teresa Recas. Curs 1935-36) (manuscrit).

AHMG - XII

- Instrucció Pública. 2. Escola Normal de Pràctiques (anys 1844-1947).
- "Libro de Visitas de Inspección - Escuela Nacional Unitaria de niñas de S. Jaime de Llierca" (1935).
- "Libro de Visitas de Inspección - Escuela Nacional Unitaria de niños de Quart".
- "Libro de la Junta de Instrucción Pública de Garrigás" (1924-1966).

BARCELÓ CASADEMONT, José, Memoria correspondiente a los cursos de 1913 a 1914 y de 1914 a 1915, Girona Imp. Vda. e Hijo de J. Franquet, 1917, 78 pàgs.

GUMBAU SERRA, José, Memoria correspondiente al curso de 1915 a 1916, Girona, Imp. Vda. e Hijo de J. Franquet, 1916, 40 pàgs.

VIDAL, Dolores, Memoria de la Escuela Normal de Maestras, curso 1914-1915, Girona, Imp. Dalmau Carles Pla, s.d.

Memoria de la Escuela Normal de Maestras, curso 1915-1916, Girona, Imp. Dalmau Carles Pla, s.d., 14 pàgs.

Conferencias Pedagógicas celebradas en la Escuela Normal de Maestros, Girona, Ed. Dalmau Carles Pla, 1916, 72 pàgs.

Conferencias Pedagógicas celebradas en la Escuela Normal de Maestros, Girona, Ed. Dalmau Carles Pla, 1917, 79 pàgs.

- Conferencias Pedagógicas celebradas en la Escuela Normal de Maestros, Girona, Ed. Dalmau Carles Pla, 1918, 70 pàgs.
- Conferencias Pedagógicas celebradas en el Grupo Escolar de Gerona
Agosto 1915. Girona, Imp. Dalmau Carles Pla, s.a.,
78 pàgs.
- Cursillo de trabajo manual escolar en Cassá de la Selva (Gerona)
dirigido por D. Esteban Carles Torruella, Barcelona,
Ed. Elzeviriana, 1903, 84 pàgs.
- Cursillos de Maestros en Gerona, Agosto 1912, Girona, Imp. Dalmau
Carles Pla, s.a., 41 pàgs.
- AJUNTAMENT DE GIRONA, Homenatge a Ignasi Iglésies, Girona, Gràfi-
ques D. Rahola, 1933, 16 pàgs.
Escola Prat de la Riba, Girona, Gràfiques D. Rahola,
1938, 8 pàgs.
La primera colonia escolar organizada por el Excmo.
Ayuntamiento de ... Gerona, 1916. Girona, Imp. Dalmau
Carles, 1916, 47 pàgs.
- Memoria de la Colonia Escolar organizada por el diario "El Auto-
nomista", Girona, Gràf. D. Rahola, 1929, 46 pàgs.
- Escola d'Estiu (1914-1936). Edició facsímil dels programes i
cròniques, Barcelona, Ed. Diputació, 1983.
- Homenaje a José Dalmau y Carles. Girona, Imp. Dalmau Carles
Pla, 1927.
- S.E.M. (Servicio Español del Magisterio - Gerona), Recuerdo
a los mártires del magisterio de la Provincia de Gerona,
Girona, s.d., 1939, 24 pàgs.
- UNIVERSIDAD DE BARCELONA, Solemne apertura del curso académico
de 1859-1860, Barcelona, 1859.
Solemne apertura del curso académico de 1860-1861,
Barcelona, 1860.
Solemne apertura del curso académico de 1862 a 1863,
Barcelona, 1862.

II- PERIÒDICS

Revista de Instrucción Primaria, bimensual, Madrid, any I (1849); II (1850); III (1851); IV (1852); i V (1853).

Boletín Republicano de la Provincia de Gerona, Girona, 1869 (escassos números).

Revista de Gerona, Girona, any IV (1880).

El Integrista, setmanari, Girona, 1888.

El Magisterio Gerundense, setmanari, Girona, 1912-1936 (Des del número 189, 2 de maig, 1912 al número 1339, 25 de juny, 1936). A partir del gener del 1934, El Magisteri Gironí. Manquen alguns números escadussers.

Minerva, "Publicación mensual de Literatura, Ciencia y Arte. Organo oficial de la Agrupación Normalista", Girona, 1915-1916 (Del núm. 1 (abril, 1915) al 6 (setembre, 1915), n. 8 (novembre, 1915), i dels núms. 10 (gener, 1916) al 15 (juny, 1916)).

Gerunda, "Revista Mensual de Educación", Girona, 1920-1934. Any I (1920), núms. 3-7, 9-12; Any II (1921), núm. 5; Any IV (1923-1924), setmanari, núms. 115, 128, 162-164. Any V (1925), núms. 202, 204-209; Any VI (1926), núms. 210-211, 213, 217-225, 227-238, 240-244, 246-247, 249-256. Any VIII (1928), núms. 298, 300-302, 304, 306-308, 312-315, 320, 322-343. Any IX (1929), núms. 346-379. Any X (1930), núms. 387, 389, 391-392, 395-396, 400-401, 406, 411, 427-434, 436-437. Any XI (1931-1932), núms. 438-449, 452, 453, 456, 458-459, 461, 463-464, 466-467. Any XII (1934), núms. 1-7, 9.

Suplemento Semanal de Gerunda, setmanari, Girona, Any I (1920), només els núms. 26, 48, 49 i 53.

Ploma i Llapis, "Revista mensual per als nois del Grup Escolar", Girona, 1ª època, del núm. 1 (28 de febrer, 1918) al 6 (desembre, 1918-gener, 1919). 2ª època, núms. 1 i 2 (març i abril, 1922).

Butlletí dels Mestres, mensual, Barcelona, 1ª època, 1922-1923. 2ª època, 1931-1938.

Boletín de Educación, "Organo oficial de la Inspección de Primera Enseñanza", mensual o bimensual, Girona. Any I (1935); Any II (1936).

Suplemento del Boletín de Educación. Inspección de Primera Enseñanza de Gerona, mensual, Girona, Any I (n. 1, juny, 1940; n. 2, setembre, 1940). Any II (n. 4, gener, 1941).

Inspección de Primera Enseñanza de Gerona, mensual, 1941-1942.

Diario de Gerona, diari, Girona. Anys 1913 (segon semestre), 1914 (primer semestre), 1919 (segon semestre), 1920, 1921 (primer semestre), 1924, 1925 (primer semestre), 1930, 1931, 1932, 1933 (no apareix des del 1r de juliol al 24 de setembre), 1934, 1935, i 1936 (darrer número, 30 de juny). A partir del gener del 1932, Diari de Girona.

El Norte, Girona, 1919 (diari), 1920 (a partir del 1r de juliol trisetmanal -dimarts, dijous i diumenges-), 1921 (quatre vegades a la setmana), 1924, 1925, 1926, 1927 (setmanari i a partir del 16 d'abril, El Norte de Gerona), 1928 (bisetmanal, dissabtes i dimecres), 1929, 1930, 1931, 1932 (a partir del 1r de juliol, diari; per poc temps); 1933 (bisetmanal, molt irregular), 1934 (només en sortiren 3 números). A partir del 24 de juliol del 1931, El Nord de Girona.

El Norte, 3era època, a partir del 2 de maig del 1935 (només 20 números).

Suplemento Literario de "El Norte de Gerona", 24 de maig, 1930.

El Autonomista, diari, Girona, anys 1919, 1920, 1921, 1924, 1925 (primer semestre), 1930, 1931, 1932, 1933, 1934, 1935, 1936. A partir del gener del 1933, L'Autonomista.

Suplemento Literario de "El Autonomista", diversos números.

La Veu de Girona, setmanari, (tradicionalista), 1917, 6 números.

Boletín Oficial de la Provincia de Gerona, Diversos números.

Boletín del Centre Cultural, mensual, Girona, 1933-1936.

Perspectiva Escolar, mensual, Barcelona. Diversos números.

Vida Escolar, mensual, Madrid, Ed. Dirección General de Educación Básica, n. 223 (1983), "Movimientos de Renovación Pedagógica".

III- BIBLIOGRAFIA GENERAL

- ALBERCH i FIGUERAS, Ramon, Guia inventari de l'Arxiu Històric de l'Ajuntament de Girona, Girona, Ed. Ajuntament, 1983.
"Index alfabètic per matèries del "Suplemento Litarario de El Autonomista", comunicació presentada a les Jornades d'Estudis d'Història i Cultura Carles Rahola, Girona, 1981 (multicopiada).
- ALBERCH i FIGUERAS, Ramon - NADAL i FARRERAS, Joaquim, Bibliografia històrica de les comarques gironines. I - Ciutat de Girona, Col. Monografies de l'Institut d'Estudis Gironins, n. 8, Ed. Departament de Cultura, Generalitat de Catalunya - Institut d'Estudis Gironins, 1982.
- ALBERTÍ, Santiago, Diccionari Biogràfic, 4 vols., Barcelona, Albertí, ed., 1966-1970.
- AMETLLA, Claudi, Memòries Polítiques, 1918-1936, Barcelona, Albertí, ed., 1966-1970.
- ARTAL; F.; GABRIEL, P.; LLUCH, Ec.; i ROCA, F. (a cura de), ICTINEU. Diccionari de les Ciències de la Societat als Països Catalans (segles XVIII-XX), Barcelona, Ed. 62, 1979.
- Artistes gironins, 1800-1900, Girona, Imp. Dalmau Carles Pla, 1974.
- ARTOLA, Miguel, La burquesía revolucionaria (1808-1869). Col. Historia de España Alfaguara, V. Madrid, Ed. Alianza Universidad, 1973.
- BALCELLS, Albert, El sindicalisme a Barcelona, 1916-1923, Barcelona, Ed. Nova Terra, 1965.
(coord.) Història dels Països Catalans, Vol. II, "De 1714 a 1975", Barcelona, Ed. Adhasa, 1980.
- BARTRINA i MARULL, Teresa, Esbós de biografia de "Donya" Carmen Auguet, girona, Imp. Dalmau Carles Pla, 1983.
- BASSETS, Lluís, Entrevista a August Vidal i Roget, a Presència n. 63, 29 de març, 1975.
- BATLLORI, Miquel - ARBELOA, Víctor Manuel, Arxiu Vidal i Barraquer. Església i Estat durant la Segona República Espanyola, 1931-1936, vol. II (1932), Publicacions Abadia de Montserrat, 1975.
- BAU, Calasanz, Historia de las Escuelas Pías en Cataluña (1751-1951), Barcelona, Tallers Gràfics M. Galve, 1951.

- BENET, Josep, "Ara fa quaranta anys. Catalunya oasis", a Serra d'Or, n. 200 (15 de maig, 1976), pàgs. 15-21.
- BENET, Josep - MARTÍ, Casimir, Barcelona a mitjan selge XIX, vol. I, Barcelona, Ed. Curial, 1976.
- BERNILS, Josep M., 50 anys del col·legi públic Sant Pau (1933-Figuères-1983), Figueres, Arts Gràfics Canigó, 1983.
- BETANAZ PALOMARES, Lluís, "Apuntes históricos de la Inspección docente", a Cuadernos de Pedagogía, n. 53 (maig, 1979), pàgs. 4-6.
- BENAVIDES, Domingo, El fracaso social del catolicismo español. Arboleya Martínez (1870-1951), Barcelona, Ed. Nova Terra, 1973.
- BOLÓS, Mn. Carles de, Angulo de la ciudad, Girona, Ajuntament de Girona, 1956.
- BOTET I SISO, Joaquim, Provincia de Gerona, vol. de "Geografía General de Catalunya", de Carreras Candi (dir.), Barcelona, Ed. Albert Martín, s.a.
- BLANCO, Rufino, Bibliografía Pedagógica, Madrid, 1907.
- BUUISSON, F., Dictionnaire de Pédagogie et d'Instruction Publique ("Espagne"), Paris, 1882.
- CACHO VIU, Vicente, La Institución Libre de Enseñanza. Orígenes y etapa universitaria (1860-1881), Madrid, Ed. Rialp, 1962.
- CAMBÓ, Francesc, Memòries (1876-1936), Barcelona, Ed. Alpha, 1981.
- CANELLAS, C. - TORAN, R., Política escolar de l'Ajuntament de Barcelona, 1916-1936, Barcelona, Ed. Barcanova, 1982.
- CARBONELL, Jaume, L'Escola Normal de la Generalitat, Barcelona, Ed. 62, 1977.
- CARBONELL, Jaume - MONES, Jordi, Escola única-unificada, Barcelona, Ed. Laia, 1978.
- CARDERERA, Mariano, Diccionario de Educación, Madrid, 1844.
- CARDUS, Maria, "El Doctor Estalella i els seus col·laboradors", a Perspectiva Escolar, n. 63 (març, 1982).
- CASANOVAS, C.; FERRES, P.; SELLAS, N., Cròniques de la II República a Olot, 1931-1936, Olot, Ed. Olot-Misión, 1978.

- CASTILLO, Juan-José, El sindicalismo amarillo en España, Madrid, Edicusa, 1977.
- "Notas sobre los orígenes y primeros años de la CNCA", a J.L. García Delgado (ed.), La cuestión agraria en la España contemporánea, Madrid, Edicusa, 1976.
- CERDA, Ildefonso, Monografía estadística de la clase obrera de Barcelona en 1856, apèndix al vol. II de Teoría general de la urbanización... ensanche de Barcelona (Madrid, 1867), ed. facsímil Madrid, Instituto de Estudios Fiscales, 1968.
- "Ciutat de Girona al segle XX, La", Dossier L'Avenç, n. 60 (maig, 1983), amb articles de J. Nadal i Farreras, R. Alberch, J. Clara, J. Fabre, J. Fabrègas, J. Puigbert, E. Marquès, P. Cornellà, N. Castells, J. Esteban, N.J. Aragó, F.X. Corominas, M. Prats, i J.M. Marquès.
- CIPOLLA, Carlo, Educación y desarrollo en Occidente, Esplugas de Llobregat, Ed. Ariel, 1970.
- CLARA, Josep, Afusellament de Ferrándiz i Ballés en temps de la Restauració, Col. Episodis de la Història, n. 162, Barcelona, R. Dalmau editor, 1972.
- Les eleccions municipals del 1931 a Girona, Col. Episodis de la Història, n. 198, Barcelona, R. Dalmau editor, 1975.
- "Index de la revista Víctors", a A.I.E.G., XXII (1974-75), pàgs. 373-376.
- "Bibliografia de Miquel Santaló", a Revista de Girona, n. 79 (1977), pàgs. 95-101.
- "El bisbe Cartañà i la repressió del 1939", a Revista de Girona, n. 85 (1978), pàgs. 357-362.
- "Miquel Santaló un renovador de l'ensenyament de la Geografia", a I Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans, Barcelona, 1978.
- "Miquel Santaló, recensions de Geografia", a Revista de Girona, n. 82, (1978), pàgs. 95-102.
- "Pere Blasi, geògraf català", a Revista de Girona, n. 87 (1979), pàgs.
- "Un concurs d'oposició a l'escola de gramàtica de l'Ajuntament de Girona l'any 1823", a III Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans, Girona, 1979, pàgs. 77-78.
- "Miquel Santaló, capdavanter de la moderna geografia catalana", a Presència, n. 542 (novembre, 1980), pàgs. 25-27.
- "La premsa federal de Girona", a A.I.E.G., XXV, II (1981), pàgs. 295-313.
- "El bisbe Vila i Martínez i la llengua catalana", a Revista de Girona, n. 101, (1982), pàgs. 367-372.

- CLARA, J.; CORNELLA, P.; MARQUES, S.; PUIGBERT, J., La renovació pedagògica a l'Ensenyament Primari (1900/1936). L'aportació dels mestres gironins. Antologia de textos. Girona Ed. Diputació de Girona, 1980.
- Els mestres gironins i l'estudi del medi (1900-1936). Selecció d'experiències a cura de..., Girona, Ed. Serveis Territorials d'Ensenyament-Moviment de Mestres per a una Escola de Catalunya, 1983.
- COMADIRA, Narcís, "El noucentisme a Girona: Rafael Masó", a Recerques, n. 14 (1983), pàgs. 113-122.
- Commemoració del 50è. Aniversari de l'Escola Normal de la Generalitat, amb articles de J. Monés, J. Carbonell, J. Verrié Barcelona, Ed. Departament d'Ensenyament, Generalitat de Catalunya, 1983.
- CONSTANTS, Lluís G., Historia de Santa maria del Collell, Malgrat de Mar, Tallers Gràfics E. Canet, 1954.
- CORNELLA, Pere, Les eleccions a la Segona República a la ciutat de Girona, girona, Dalmau Carles Pla, 1975.
- "Girona 1874-1923. Aproximació a la vida política durant la Restauració", a Revista de Girona, n. 75 (1976), pàgs. 13-24.
- "La participació dels immigrants en el referèndum per a l'aprovació de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya de 1931. L'exemple de Girona", a Estudi General, n. 1, vol. I (1981). Col·legi Universitari, pàgs. 231-239.
- "Notes respecte a la creació de l'Escola Normal de Girona", a A.I.E.G., XXV, II (1981), pàgs. 283-294.
- "Projecte d'estudis de preparació professional. Girona, 1926" a Revista de Girona, n. 101, (1982), pàgs. 357-365.
- COSTA i VILA, Montserrat, Estudi de l'obra d'Anna Rubiés; mestra, 1881-1963, Barcelona, Ed. Fundació Vives Casajoana, 1971.
- CUADRAT, Xavier, "El debate sobre socialismo y nacionalismo en agosto-diciembre de 1915", a Revista de Estudios Sociales, n. 12-13, (Madrid, 1974-1975), pàgs. 59-89.
- "La cuestión catalana y el PSOE. Algunas consideraciones 1900-1915, a Perspectiva Social, n. 5 (Barcelona, 1975), pàgs. 129-156.
- "El PSOE i la qüestió nacional catalana fins l'any 1923", a L'Avenç, n. 5-6 (1977), pàgs. 58-66, i 56-63.

- CULLA i CLARA, Joan B., El catalanisme d'esquerra (1928-1936), Barcelona, Ed. Curial, 1977.
- CULUBRET BELLAPART, José, Historia del grupo Escolar "Juan Bru-guera", 1908-1966, Girona, 1980 (ed. multicopiada).
- DELGADO, Buenaventura, "Intents reformistes del Segon Ensenyament a Espanya durant el segle XIX i les primeries del XX" a Commemoració del 50è. Aniversari de l'Institut-Escola (1932-1939), Barcelona, Ed. Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya, 1982, pàgs. 63-72.
- DELGADO, B.; CORTADA, P.; GONZALEZ-AGAPITO, J.; LOZANO, C., Joan Bardina, un revolucionario de la Pedagogía Catalana Barcelona, Ed. Universidad de Barcelona, 1980.
- DURKHEIM, E., Education et Sociologie, Paris, Ed. PUF, 1973, 2ª ed.
- "Educació a Girona, L'; mestres i escoles de principis de segle", amb articles de P. Solà, J. Monés, J. Pallach, L.M. Mestras, i J. Carbonell, Presència, n. 515, (juny, 1978).
- ESCOLANO BENITO, A., "Las Escuelas Normales. Siglo y medio de perspectiva histórica", a Revista de Educación, n. 269 (Madrid, gener-abril, 1982), pàgs. 55-76.
- ESTEVA, Lluís i Elena, "Inventari de la Premsa Guixolenc (1878-1979)", a Estudis sobre temes Guixolencs, n. 2, Sant Feliu de Guíxols, 1980.
- Evocació i semblança de Pere Blasi, amb arts. de H. Barrera, P. Castells, P. Climent, J. Quer-A. Solés, L. Sorribes, R. Battestini, J. Clara, S. Marqués, i L. Solé Sabarís, Torroella de Montgrí, Publicacions del Casal del Montgrí 1982, 40 pàgs.
- FERRER C. MAURA, Salvador, Una institución docente española. La Escuela de los Estudios Superiores del Magisterio (1909-1932), Madrid, 1973.
- FLOS i CALCAT, Francisco, Las Escuelas Catalanas. Consideradas com á base principal y necesaria pera la propagació de la causa regional. Memòria premiada en lo Certamen del Centre Catalanista Provensalench de 1886. Ed. Facsímil. Universitat de Barcelona, 1980, amb una "Introducció" de J. Gonzàlez-Agàpito i Conrad Vilanou.
- FLOS i MARGALEF, Jordi, Flos i Calcat i el col·legi de Sant Jordi, Barcelona, 1981.

- FONTQUERNI, E. - ROBALTA, M., L'ensenyament a Catalunya durant la guerra civil. EL CENU, Barcelona, Ed. Barcanova, 1982.
- GALI, Alexandre, Història de les Institucions i del moviment cultural a Catalunya, 1900-1936. Introducció: L'Estat de la cultura a Espanya i a Catalunya l'any 1900, Barcelona, 1980. Llibre I: La Llengua. Entitats defensores i propagadores, Barcelona, 1978; 2ª Part, Barcelona, 1979; 3ª Part, Barcelona, 1979.
- "L'Ensenyament", a Ferran Soldevila (dir.) Un segle de vida catalana, 1814-1930, Vol. I, Barcelona, Ed. Alcides, 1961.
- "Antoni Balmany. Mestre de minyons", a Serra d'Or, Any VII (gener, 1965), pàgs. 68-69.
- GEIS, Camil, "Los que encontré en el camino: Mn. Bartolomé Barceló", a Revista de Girona, n. 63 (1973), pàgs. 45-49.
- "Los que encontré en el camino: Entraba en Gerona por el 'Portal de Francia'" (família Busquets, A. Canalias), a Revista de Gerona, n. 12 (1960), pàgs. 73-77.
- "Anton Busquets i Punset", a Revista de Gerona, n. 16 (1961), pàgs. 74-75.
- "Ana Canalias i Mestres", a Revista de Gerona, n. 17 (1961), pàgs. 33-36.
- GIL DE ZARATE, Antonio, De la Instrucción Pública en España, 3 vols., Imp. Colegio de Sordomudos, Madrid, 1855.
- GIRALT, E.; BALCELLS, A.; TERMES, J., Els moviments socials a Catalunya, País Valencià i les Illes, Barcelona, Ed. Lavínia, 1967.
- GOMEZ MOLLEDA, M. Dolores, Los reformadores de la España contemporánea, Madrid, Ed. C.S.I.C., 1966.
- GONZALEZ-AGAPITO, Josep, Bibliografia de la Renovación Pedagógica i el seu context (1900-1939), Barcelona, Ed. Universitat de Barcelona, 1978.
- GONZALEZ CANANOVAS, J.A., Federalisme i autonomia a Catalunya, 1868-1938, Barcelona, Ed. Curial, 1974.
- GONZALEZ CASANOVA, J.A. - VIROS I GALTIER, M. Rosa, "Les eleccions del 16 de febrer. Una aproximació a les darreres eleccions democràtiques", a Serra d'Or, n. 198 (març, 1976), pàgs. 13-19.
- GRAELLS, Guillem-Jordi, "Don Sturzo i Catalunya", a Serra d'Or, n. 147 (desembre, 1971), pàgs. 45-47.

- Gran Enciclopedia Catalana, 16 vols., Barcelona, 1970-1983.
- GRAU i OLIVERAS, Carme, "L'adveniment de la Dictadura de Primo de Rivera a Girona", comunicació a les Jornades d'Estudis d'Història i Cultura Carles Rahola, Girona, 1981 (multicopiada).
- GUILLAMET, Jaume, La premsa de les comarques gironines, Barcelona, Ed. Selecta, 1977.
- GUZMAN, Manuel de, Cómo se han formado los maestros. Cien años de disposiciones oficiales. Madrid, Ed. Prima Luce, 1973.
- HERNANDEZ BAGUE, S., "La indústria surera al Baix Empordà. Aspectes d'una crisi" (1914-1923)", a Treballs d'Història, Girona, 1976, pàgs. 275-300.
- "Institución Libre de Enseñanza, 1876-1976", Cuadernos de Pedagogía, n. 22 (octubre, 1976), amb arts. de M. Tuñón de Lara, P. Cuesta Escudero, i M. Pérez Galán.
- JIMENEZ LANDI, A., La Institución Libre de Enseñanza y su ambiente Sus orígenes. Madrid, Ed. Taurus, 1973.
- JOU i OLIÓ, Llorenç, Calendari Pedagògic (1910-1915), Barcelona, Ed. Elzeviriana, 1930.
- LAX AUGAS, Gregorio, Las elecciones del Frente Popular en Gerona, Tesi de llicenciatura, Bellaterra, 1974, (inèdita).
- LLOBERAS, Pere, La Bisbal anys enrera, 1900-1939, Barcelona, Imp. Empòrium, 1974.
- LLOPIS, Arturo, Crear es crear. Una vida al servicio de Dios (Biografía de Mn. P. Dausà), Barcelona 1952.
- LOPEZ, Miguel A., La Escuela Normal de Granada, 1846-1970, Granada, Ed. Universidad, 1979.
- LOZANO, Claudio, La Educación Republicana, Barcelona, Ed. Universidad de Barcelona, 1980.
- "Los maestros de Cataluña durante el Sexenio Revolucionario (1868-1874)", a II Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans, Girona, 1979, pàgs. 89-91.
- LUZURIAGA, Lorenzo, La Enseñanza primaria en España, Madrid, 1915.
- Documentos para la Historia escolar de España, 3 vols., Madrid, Ed. Junta de Ampliación de Estudios, 1916.
- La preparación de los Maestros, Madrid, Ed. J. Cosano, 1918.

- MADOZ, Pacueal, Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar, vol. VIII, "Gerona", Madrid, 1846, 2ª ed.
- MAILLO, Adolfo, La Inspección de Enseñanza Primaria. Historia y funciones, Madrid, Ed. Escuela Española, 1967.
- MARQUES PLANAGUMA, Josep M., "Estructures i mentalitats a l'església gironina, 1875-1900", a Revista de Girona, n. 76 (1976), pàgs. 135-141.
- "Constantino Bonet, Obispo de Gerona (1862-1875)", II, a A.I.E.G. XXIV (1978), pàgs. 177-204.
- "Els estudis al Seminari, 1826-1918", a A.I.E.G., XXV-II, (1981), pàgs. 255-167.
- MARQUES, Salomó, "Narcís Masó i la seva obra: l'escola de S'Agaró", a Estudi General, I, vol. II, Col·legi Universitari, Girona, 1981, pàgs. 151-157.
- MARTINEZ QUINTANILLA, Pedro, La provincia de Gerona. Datos estadísticos, Girona, 1865.
- MARTORELL, Artur, Alexandre de Tudela, Barcelona, 1936.
- "MASO, Rafael i el noucentisme a Girona", Presència, any VII (1971), n. 299.
- MASSOT i MUNTANER, Josep, Aproximació a la Història religiosa de la Catalunya contemporània, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1973.
- L'Església Catalana al segle XX, Barcelona, Ed. Curial, 1975.
- Església i Societat a la Mallorca del segle XX, Barcelona, Ed. Curial, 1977.
- "Maçoneria a Girona, La. Una història inèdita fins avui", Presència, n. 543 (desembre, 1980), amb arts. de L.M. de Puig, J. Clara, P. Cornellà, i J.M. Marqués.
- MEDIR JOFRA, Ramiro, Hitoria del Gremio Corchero, Madrid, Ed. Alhambra, 1953.
- MESTRAS, Lluís M., L'aportació gironina al desenvolupament de la Pedagogia Catalna, Girona, Ed. Diputació de Girona, 1983.
- "Quatre grans suports i encoratjadors dels mestres gironins de començament de segle", a III Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans, Girona, 1979, pàgs. 131-136.
- "El Patronat Escolar de l'Ajuntament de Barcelona. Important presència gironina", a Presència, n. 549 (juny, 1981), pàgs. 27-30.

- "Ramon Boixadós i Mestre", a Presència-Suplement Domini- cal de Punt-Diari, n. 577 (13 de març, 1983), pàgs. 4-7.
- "Mestres de Castellfollit, Els", a Basalt-Revista de Castellfo- llit, n. 2, (tardor, 1982).
- MINISTRAL I MASIA, Jaume, Nosaltres, els mestres, Barcelona, Ed. Pòrtic, 1980.
- MIRAMBELL, Enric, "La Revista de Girona i la Girona de la Revis- ta", a Revista de Girona, n. 77 (1976), pàgs. 228-229.
- MOLAS, Isidre, Lliga Catalana. Un estudi d'Estasiologia, 2 vols., Barcelona, Edicions 62, 1972.
- MOLAS, Joaquim (dir.), et alii, Diccionari de Literatura Catala- na, Barcelona, Edicions, 62, 1978.
- MOLERO PINTADO, Antonio, La reforma educativa de la Segunda República Española. Primer bienio. Madrid, Ed. Aula Abierta-Santillana, 1977.
- MOLI FRIGOLA, Montserrat, "Els arquitectes del s. XIX a la pro- víncia de Girona: Bru Barnoya i Xiberta (1809-1888)", a A.I.E.G., XXII (1974-1975), pàgs. 365-371.
- MONES i PUJOL-BUSQUETS, Jordi, El pensament escolar i la renova- ció pedagògica a Catalunya, 1833-1938, Barcelona, Ed. La Magrana, 1977.
- MUNTANYOLA, Ramon, Vidal i Barraquer, El Cardenal de la paz, trad. i adap. de V.M. ARbeola, Barcelona, Ed. Laia, 1974.
- MUT i CARBASA, R. - MARTI i ARMENGOL, T., La resistència escolar catalana en llibres (1716-1939). Bibliografia. Barcelo- na, Ediciona 62, 1981.
- NADAL i FARRERAS, Joaquim, "Girona: pasado y presente", a C.A.U., n. 29 (gener-febrer, 1975), "Muy noble, muy leal, fide- lísima, inmortal y excelentísima o simplemente Girona", pàgs. 34-39.
- NADAL i OLLER, Jordi, "Demografia Catalana", a F. Soldevila (dir.), Un segle de Vida Catalana, vol. I, Ed. Alcides, Barcelona 1961, pàgs. 55-69.
- NAVARRO, Ramon, L'educació a Catalunya durant la Generalitat, 1931-1939, Barcelona, Edicions 62, 1979.
- NOGUER, Tomàs, Biografia del M.Iltre. Dr.D. Joaquin Masmitjà y de Puig... fundador del Instituto de las Hijas del Stmo. e Inmaculado Corazón de María, Girona, Tallers tipogràfics Ariel, 1952.

- OLLER, Dolors, La poesia de Rafael Masó. Per a una anàlisi de la poètica noucentista, Girona, Ed. Col·legi Unversitari, 1980.
- OLIVER, Jaume, Escola i Societat (L'Ensenyament a les Illes en el segle XX), Palma de Mallorca, Ed. Moll, 1978.
- PALLACH, Josep, Els mestres públics i la reforma de l'ensenyament a Catalunya, Barcelona, Ed. CEAC, 1978.
- PASCUAL I CARBÓ, Pompeio, El profesor Don Manuel Cazorro y Ruiz i l'Institut del seu temps, Girona, Ed. Associació Arqueològica-Col·legi Universitari, 1976.
- PLA, Josep, Girona, un llibre de records, Barcelona, Ed. Destino, 1976.
El meu País, Col. Obra Completa, 7, Barcelona, Ed. Destino, 1968.
- PLA CARGOL, J., Gerona en el primer tercio del s. XX, Girona, Ed. Dalmau Carles Pla, 1956.
Biografías de Gerundenses (Gerona y sus comarcas), Girona, Ed. Dalmau Carles Pla, 1960, 2ª ed.
- PEREZ GALAN, Mariano, La enseñanza en la Segunda República, Madrid, Ed. Edicusa, 1975.
- PROST, A., L'enseignement en France, 1800-1967, París, Ed. Colin, 1972.
- PUIG, Lluís M. de., Carles Rahola, un ciutadà de Catalunya, Barcelona, Ed. del Cotal, 1979.
 "El catalanisme polític a Girona", a Treballs d'Història Girona, 1976, pàgs. 149-182.
- PUIGBERT, Joan, "Sobre algunes escoles laiques a les comarques gironines, 1885-1886", a Revista de Girona, n. 85 (1978) pàgs. 363-364.
 "Per a una història de la intransigència a Girona: El Integrista (1888-1890)", a Revista de Girona, n. 99 (1982), pàgs. 149-156.
 "Lo Rossinyol, un setmanari integrista gironí (1885-1887)", comunicació a les Jornades d'Història i Cultura Carles Rahola, Girona, 1981 (multicopiada).
 "Aproximació al Sindicat Agrícola Catòlic de Banyoles i Comarca", 1976 (inèdit).
 "La Normal de Girona i l'ensenyament del català", comunicació a les V Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans, Vic, 1982 (en premsa).

- RAHOLA, Carles, La ciutat de Girona, 2 vols. Barcelona, Ed. Barcino, 1929.
- REIXATS, Rosa, "Premsa pedagògica barcelonina a l'Institut Municipal d'Història", a Cuadernos de Historia Económica de Cataluña, n. XIX (Barcelona, 1978), pàgs. 311-319.
- ROLDAN, S. - GARCIA DELGADO, L.L., La formación de la sociedad capitalista en España, 1914-1920, 2 vols., Madrid, Ed. Confederación de Cajas de Ahorro, 1973.
- ROSSELL, Mercè, La Generalitat de Catalunya. II. La política cultural. Barcelona, Ed. Undarius, 1977.
- RUIZ BERRIO, J., Política escolar de España en el siglo XIX (1808-1833), Madrid, Ed. C.S.I.C., 1970.
 "Estudio histórico de las instituciones para la formación de profesores", a La Investigación pedagógica y la formación de profesores, Madrid, Instituto de Pedagogía del CSIC, 1980.
- SALDRIGAS, Robert, L'Escola del Mar i la Renovació Pedagògica a Catalunya. Converses amb Pere Vergés. Barcelona, Ed. 62, 1973.
- SAMANIEGO BONEU, Mercedes, La política educativa de la Segunda República durante el bienio azañista, Madrid, Ed. C.S.I.C., 1977.
- SANTALÓ, Miquel, El Gironès. Per l'estudi de Catalunya, Girona, Tallers Gràfics l'Autonomista, 1923.
- Seminari d'Història de l'Ensenyament, "Escuela pública/privada. Análisis histórico (1808-1936)", a Cuadernos de Pedagogía, n. 9, (setembre, 1975).
 "El pensamiento socialista y la educación, España, 1835-1938", a Cuadernos de Pedagogía, n. 43-44 (1978).
- SIGUAN, Miquel, La psicología a Catalunya, Barcelona, Ed. 62, 1981.
 "Piaget a Catalunya", a Psicología genética de Jean Piaget. Recull d'estudis, Barcelona, Ed. Universitat de Barcelona, 1981.
- SOBREQUES i CALLICO, Jaume, Els estudis universitaris a Girona al llarg de la Història, amb Pròleg de Jordi Nadal i Oller, Girona, Ed. Col·legi Universitari, 1978.
- SOBREQUES C., J. - NADAL F., J., "Nota sobre els moviments socials a les comarques gironines (1914-1920)", a XX Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos, Publicacions el Museu Municipal, Sant Feliu de Guíxols, 1977, pàgs. 43-61.
- SOLA, Pere, Las escuelas racionalistas en Cataluña (1909-1929), Barcelona, Ed. Tusquets, 1976.

- "Els estudis sobre el fet educatiu i la transmissió cultural i ideològica a les comarques gironines", a A.I.E.G., n. XXV-II (1981), pàgs. 315-329.
- SOLER i GIRONELLA, Joan, "El 19 de juliol del 1936, a Girona", comunicació a les Jornades d'Història i Cultura Carles Rahola, Girona, 1981 (multicopiada).
- SUREDA GARCIA, Bernat, L'educació a Mallorca. Aproximació històrica. Palma de Mallorca, Ed. Moll, 1971.
- TARRUS, Joan, Rafael Masó, Barcelona, Publicacions del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya i Balears, 1971.
- TOLOSA i SURROCA, Manuel, "L'Escola Productiva de l'Ajuntament de Barcelona. Remembrança", a Perspectiva Escolar, n. 30 (1978), pàgs. 57-63.
- TUDELA, Alejandro de, La Escuela Normal de Maestros de Tarragona, Tarragona, Imp. de Esteban Pamies, 1897.
- TUÑÓN DE LARA, Manuel, Medio siglo de cultura española (1885-1936), Madrid, Ed. Tecnos, 1970.
- TURIN, Ivonne, La educación y la escuela en España (1874-1902). Liberalismo y tradición, Madrid, Ed. Aguilar, 1967.
- TURON PISERRA, Jorge, Gerona, año 1934 (entorno a los hechos de octubre), Tesi de llicenciatura, Bellaterra, 1974 (inèdita).
- TUSELL, Javier, Historia de la Democracia Cristiana en España, 2 vols. Madrid, Edicusa, 1974.
- VERRIÉ, Jordi, Continuïtat Pedagògica Catalana durant els segles XVIII i XIX, Col. El Tremp, n. 11, Barcelona, 1981.
- VIDAL, Gil, L'evolució social a Olot, Olot, 1937.
- VILA PALA, Claudio, Escuelas Pías de Olot, Salamanca, Imp. Calatrava, 1974.
- VILANOVA, Mercedes, "Un estudio de geografía electoral: la provincia de Gerona en noviembre de 1932", a Revista de Geografia, n. VIII, (Barcelona, 1974).
 "La stabilité de l'electorat catalan dans la circonscription de Gerone, entre 1931-et 1936", a Tijdschrift voor Geschiedenis, n. 92 (1979), pàgs. 473-491.
- VINYA i COMAS, J., Memòries d'un gironí, Girona, Imp. Masó, 1932.
- VIROS, M. Rosa, "El comportamiento electoral de los municipios de la provincia de Gerona en las elecciones para diputadas a Cortes durante la 2ª República Española. Aproximación a su base social y económica", Tesi doctoral, Universitat de Barcelona (inèdita).

"Las elecciones municipales de 14 de enero de 1934 en la provincia de Gerona", a Perspectiva Social, n. 5 (Barcelona, 1975), pàgs. 7-27.

BILBIOGRAFIA DE DARRERA HORA

(que només he pogut utilitzar parcialment)

- AYMAR, Jaume - DARNACULLETA, Montserrat, "Les Carmelites de la Caritat a Calonge (1894-1910)", a Estudis sobre Temes del Baix Empordà, n. 2, (Sant Feliu de Guíxols, 1983), Publicacions de l'Institut d'Estudis del Baix Empordà, pags. 303-348.
- CLARA, Josep, Introducció a la Història de Girona, Col. Històries Locals, n. 1, Ed. del Pèl, Salt, 1983.
El Bisbe de Girona davant la guerra d'Espanya (1936-1939), Ed. Gòthia, 1983, Girona.
- JIMENEZ I NAVARRO, Angel, "Moviment cooperatiu a Sant Feliu de Guíxols (1885-1939)", a Estudis sobre Temes del Baix Empordà, n. 2 (Sant Feliu de Guíxols, 1983), pàgs. 243-302.
- MONES i PUJOL-BUSQUETS, Jordi, La llengua a l'escola (1714-1939), Barcelona, Ed. Barcanova, 1984.
- SOLA, Pere, Cultura Popular, Educació i Societat al Nord-est català (1887-1959), Girona, Ed. Col.legi Universitari, 1983.
- TORRENT i FABREQUES, Joan, "L'ensenyament a Sant Feliu de Guíxols El col.legi Vidal i el mestre Joan Esteva i Vilallonga", a Estudis sobre Temes del Baix Empordà, n. 2 (Sant Feliu de Guíxols, 1983), pàgs. 183-242.